Калоян Димов

За монетите на Дионисополис

ΔΙΟΝVCΟΠΟΛΕΙΤΩΝ
ΠΕ

AMIKUM

Калоян Димов

За монетите на Дионисополис

AMIKUM

Хасково, 2019 г.

На семейството ми!

© Калоян Руменов Димов, автор, 2019 г.
© Ева Димитрова, езиково-стилов редактор и коректор, 2019 г.
© Изображения на кориците: Николай Малчев.
© Издателство „Амикум”, 2019 г.
© Никаква част от това издание не може да бъде дигитализирана, копирана или размножавана на хартиен носител без изричното писмено съгласие на автора.
ISBN 978-619-90976-5-6

Съдържание:

Предговор 4
№ 1 5
№ 2 – Монета от типа „Дионис – грозд” 7
№ 3 – Бронзова монета, открита между с. Житница и с. Бързица.....................9
№ 4 – Монета на Гордиан III (238-244 г.) от региона на гр. Балчик.................11
№ 5 – Пентасарии на Александър Север 13
№ 6 – Пентасарии на Гордиан III с изображение на змия 16
№ 7 – Автентична ли е уникалната монета на Марк Аврелий и Луций Вер?.......19
№ 8 – От читател: монета на Гордиан III (238-244 г.).......................................23
№ 9 – Змия или Гликон?...25
№ 10 – Дионис… малко митология 30
№ 11 – Част от колективна монетна находка и други ранни монети от типа Дионис/Грозд...34
№ 12 – Монета на Юлия Домна от с. Бранище, Добричко 40
№ 13 – От читатели: бронзови монети на Дионисополис...................................42
№ 14 – Монети на Александър Север и Гордиан III от района на Провадия.......45
№ 15 – Монети на Гордиан III и Комод...47
Използвана литература..51

За монетите на Дионисополис

Предговор

В настоящото издание са събрани общо 15 статии. Всички те са публикувани в интернет изданието „Морски вестник” в периода от юли 2018 г. до февруари 2019 г. и са част от авторската поредица „За монетите на Дионисополис”.

В тези, макар и научнопопулярни и кратки, статии е публикувана важна информация за монетосеченето и монетната продукция на монетарницата на Дионисополис (дн. Балчик).

Някои от статиите разглеждат парични знаци от аукциони в онлайн платформата за продажби *eBay.com*. Целта е информацията за тези екземпляри, която след известно време автоматично се изтрива, чрез тези статии да бъде запазена и да може да се използва при бъдещи проучвания на монетната продукция на Дионисополис и дейността на неговата монетарница като цяло.

Други статии се отнасят за монети, които са законно придобити чрез *eBay.com* или официални търгове на аукционни компании. Данните за тези монети са ми изпращани от техните собственици – нумизмати, живеещи извън България.

Сред статиите от поредицата най-важни са тези, които дават информация за разпространението и циркулацията на монетите на Дионисополис, тази, която слага край на въпроса змия или Гликон е изобразен върху бронзовите провинциални монети на града от времето на Гордиан III, а също и друга, която убедително доказва, че една „уникална” монета е съвременен фалшификат.

Относно подредбата на текстовете в настоящото издание трябва да отбележа, че тя не е в хронологичен ред, т.е. не са подредени според монетите, които се коментират в тях (от по-ранни към по-късни емисии), а е следван редът, под който те са написани и публикувани в „Морски вестник”.

Всички статии са написани от мен – Калоян Димов – като единствено статия № 1 беше написана в съавторство с Ева Димитрова. За максимална прегледност в съдържанието имената на авторите не са посочени, а е изписан единствено поредният номер на статията и нейното заглавие.

Използваната литература, която в оригиналните публикации е поместена след края на всеки материал, тук е събрана в края на книжното тяло.

Изказвам искрени благодарности на всички, които по един или друг начин са ми помагали и са ме подкрепяли при написването и публикуването на настоящото издание!

Калоян Димов
Силистра, 12.02.2019 г.

За монетите на Дионисополис - № 1

На 28 май 2018 г. чрез търг в eBay в Германия беше продадена интересна римска бронзова провинциална монета, отсечена в античния Дионисополис (дн. Балчик) по времето на император Гордиан III (238-244 г.). Днес тази монета ще бъде представена на читателите на „Морски вестник”.

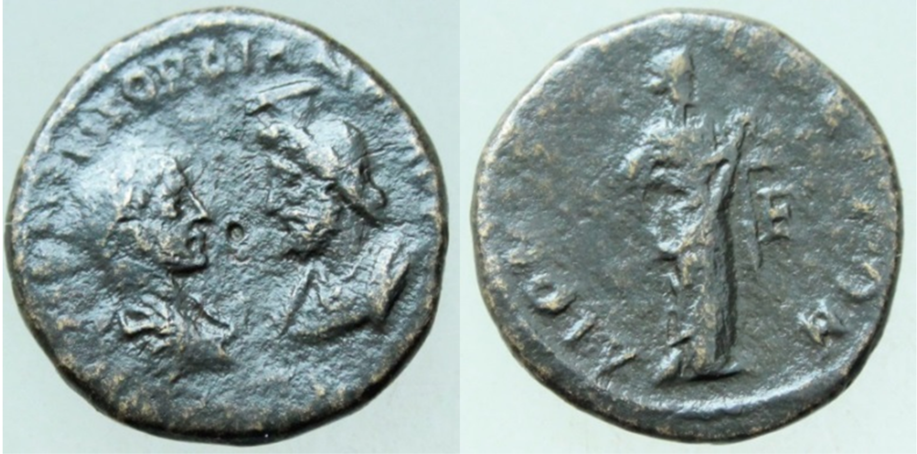

Обр. 1. Монетата от Дионисополис (after ebay, variana_museum, 28.05.2018 г.)

Метрични данни: Тегло: 10 гр.; Диаметър: 27 мм.

На аверса (т. е. лицето) на монетата: вляво е изобразен бюст на император Гордиан III, надясно, който е облечен с драпирана дреха, а на главата си има лавров венец. Вдясно от императора е изобразен бог Серапис.

На реверса (т. е. гърба) е изобразена Хигия, насреща, която е права и с глава обърната надясно. В дясната си ръка богинята държи змия, а в лявата – фиала (вдясно – „Е”).

Легендата (т. е. текста) на монетата и от двете страни не е напълно четлива, но в своята цялост тя би следвало да бъде следната:

Аверс: [AVT K M ANTWNI]OC ΓΟΡΔΙΑΝΟ[C] AVΓ
Реверс: ΔΙΟΝ[YCOΠ]ΟΛΕ[IT]ΩΝ

Референция: Тачев, 2016, 68-69, № 210.

Тук е редно да запознаем накратко читателите и с божествата Серапис и Хигия, които са изобразени върху аверса и реверса на монетата.

Серапис (*Serapis* или *Sarapis*) е едно от главните божества на елинистическия Египет, широко разпространено в Гърция и Рим. То обединява египетски и гръцки култове – великият бог на умиращата и възкръсваща природа Озирис е отъждествяван с гръцките Зевс, Хадес, Хелиос и Ерос, като така се получава общ бог на живота, смъртта и лечението. В Рим Серапис е обявен от император Калигула (37-41 г.) за държавен бог.

Той е изобразяван с крина или калатос (кошница) с плодове върху главата (Батаклиев 1989, 141).

В случая върху монетата от Дионисополис е изобразен Серапис в характерната за императорската епоха иконография. Божеството е представено като възрастен мъж с брада и мустаци, с дълга коса, а върху главата му е поставен калатос (Тачева-Хитова 1982, 74).

Хигия (*Hygia*) е гръцка богиня на здравето, дъщеря или съпруга на бога на здравето Асклепий. Обикновено е изобразявана като млада жена с дълга дреха, с диадема, змия и чаша (Батаклиев 1989, 173-174).

С написването и публикуването на това кратко съобщение, разглеждащо този паричен знак, се поставя началото на поредица от кратки материали, които през следващите месеци ще имат за цел да запознаят читателите на „Морски вестник” с монетосеченето на този черноморски град.

За монетите на Дионисополис - № 2

Монета от типа „Дионис – грозд”

В нумизматичната сбирка на читател на „Морски вестник”, живеещ извън България, се съхранява бронзова монета, отсечена в Дионисополис (дн. гр. Балчик), която чрез снимков материал ми бе предоставена за обработка и публикация. Причината да спра избора си за настоящото кратко съобщение от поредицата „За монетите на Дионисополис” точно на този екземпляр е неговото изключително добро състояние на запазеност.

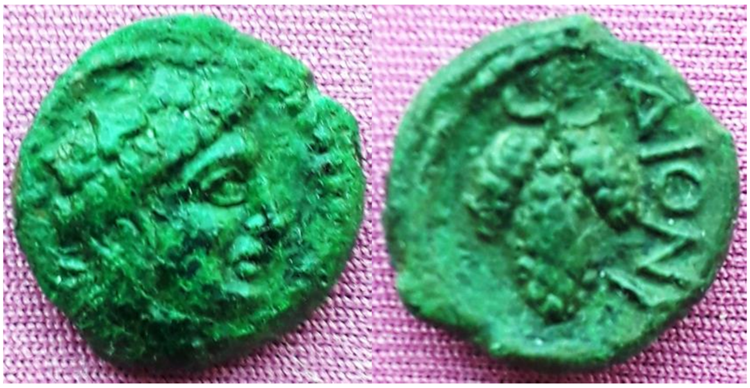

Бронзовата монета, обект на настоящото съобщение, е закупена от западен аукцион и има тегло 2,38 гр. и диаметър 15 мм. Тя е отсечена през IV в. пр. Хр. и има следното описание:

Аверс: Глава на бог Дионис с бръшлянов венец, надясно

Реверс: Грозд, а вдясно от него легенда „ΔΙΟΝΥ”

Референция: Тачев 2016, № 8.

В каталога на Я. Тачев от 2016 г. тази монета е отбелязана като R5, което според приложената в изданието „Таблица за степени на рядкост” означава, че от този монетен тип към 2016 г. на автора са били известни едва между 50 и 70 екземпляра.

Малкият брой на известните екземпляри ми дава повод да се отклоня от темата на настоящото съобщение и тук да представя още три монети, продадени на аукциони след публикуването на въпросния каталог. Описанието им е аналогично с това на вече коментирания екземпляр, а метричните им данни и произхода им са посочени по-долу.

С публикуването на тези монети се допълва една малка част от картината за монетната продукция на Дионисополис.

* * *

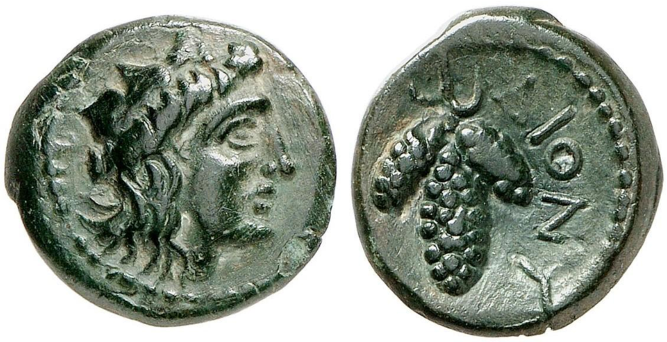

№ 1.

Тегло: 3,09 гр.
Fritz Rudolf Künker, Auction 304, 19.03.2018 г., Lot 203.

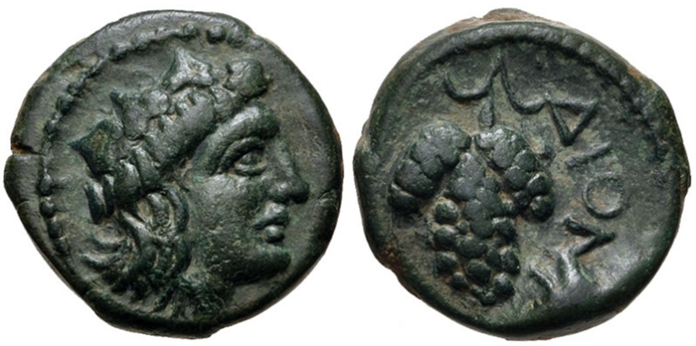

№ 2.

Диаметър: 15 мм
Тегло 3,27 гр.
Classical Numismatic Group, Electronic Auction 416, 14.03.2018, Lot 29.

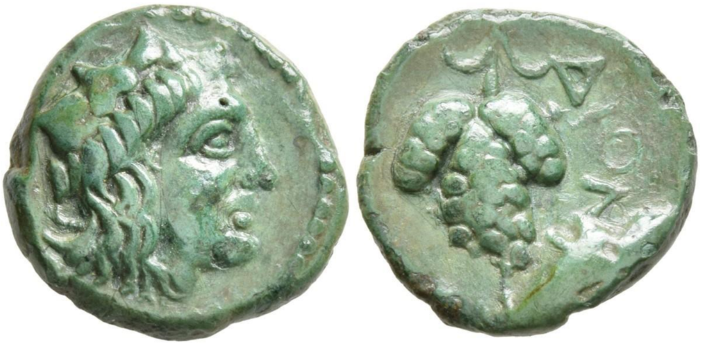

№ 3

Диаметър: 15 мм
Тегло: 2,37 гр.
Leu Numismatik, Web Auction 1, 25.06.2017, Lot 140.

За монетите на Дионисополис - № 3

Бронзова монета, открита между с. Житница и с. Бързица

Читател на „Морски вестник” съхранява бронзова монета на Дионисополис, която чрез снимков материал ми бе предоставена за обработка и публикуване. Тя е обект на настоящото кратко съобщение от поредицата „За монетите на Дионисополис” (Обр. 1).

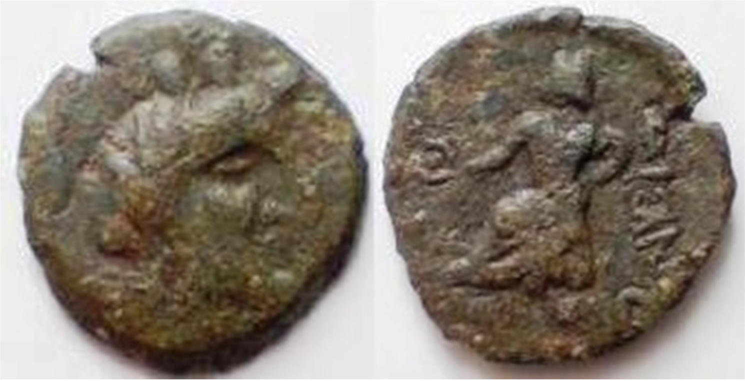

Обр. 1. Монетата, открита между с. Житница и с. Бързица.

На аверса на монетата, т. е. на лицето ѝ, е изобразена глава на богинята Кибела, надясно.

На реверса, т. е. на гърба, е представена отново Кибела. Тук обаче тя е на трон, наляво. В дясната си ръка държи фиала, а лявата ѝ ръка е подпряна на тимпанон. Легендата, която е изписана върху монетата, е: ΔΙΟΝΥ вдясно и ΤΙΜΩ отдолу. Съответно това са името на града-издател и вероятно съкратено име на магистрат.

Диаметъра на монетата е 21-22 мм, а отсичането ѝ трябва да се постави в границите на I в. пр. Хр., като към 2016 г. от този тип са били известни между 50 и 70 екземпляра (Тачев 2016, № 105).

Относно местонамирането на монетата, т. е. мястото, където тя е циркулирала за последно преди да бъде изгубена, трябва да спомена, че според предоставената ми информация паричният знак е открит някъде между с. Житница и с. Бързица – и двете на територията на община Провадия, като на това място по-късно се е намирала и римската пътна станция Панисос.

Тук ще представя и още една монета, чието описание е сходно с това на вече коментирания екземпляр.

Втората монета е продадена за 8,00 $ в интернет сайта eBay на 29 април 2007 г. от продавача от САЩ – „ancientcaesar” (Обр. 2.). Тя е с тегло 4,25 гр. и диаметър 21 мм, като е неправилно датирана от продавача и е отнесена към III в. пр. Хр. Всъщност датировката на този паричен знак е като тази на вече коментираната монета, т. е. отсечена е през I в. пр. Хр.

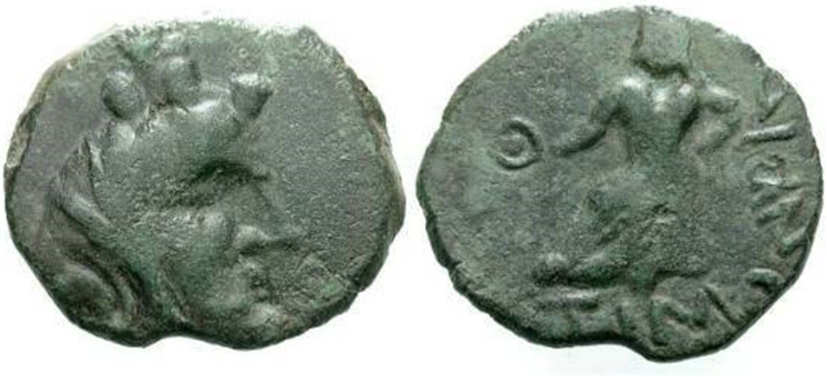

Обр. 2. Монета продадена в eBay (eBay, ancientcaesar, 29.04.2007).

При този екземпляр частта от легендата „ΤΙΜΩ”, която при първата монета е трудно четима, се чете по-добре. С цел по-добро представяне това е онагледено в отделно, допълнително редактирано изображение (Обр. 3.).

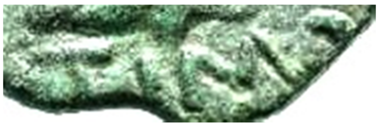

Обр. 3.ΤΙΜΩ.

Тъй като съм работил само със снимков материал, а не със самите монети, не мога да го твърдя със сигурност, но според притежателя на монетата, открита между с. Житница и с. Бързица, двата парични знака са отсечени с едни и същи монетни печати.

С публикуването на монетата от общ. Провадия се увеличава информацията за циркулацията на този тип дионисополски монети, а също и се допълва картината за монетната продукция на древния Балчик.

За монетите на Дионисополис - № 4

Монета на Гордиан III (238-244 г.) от региона на гр. Балчик

В началото на 2018 г., през месец януари, в група в социалната мрежа Facebook гражданин на Балчик (античния Дионисополис) публикува снимки на римска провинциална монета, която е открил случайно при земеделска работа (вероятно в Балчик или в близката околност) и за която поиска да получи някаква информация. Тази монета е обект на настоящото кратко съобщение.

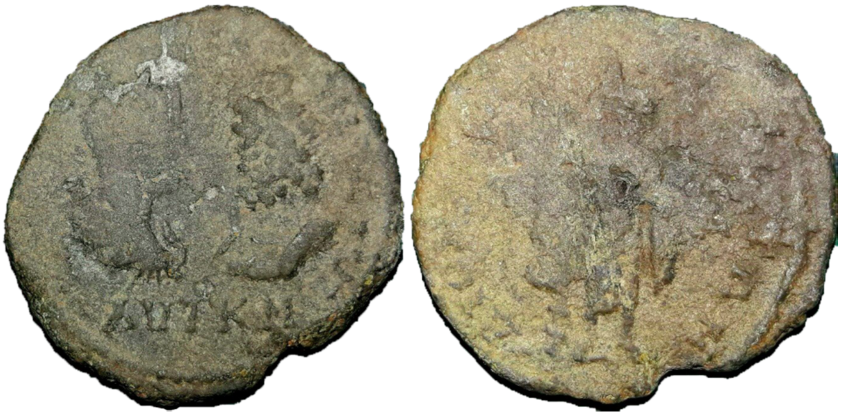

Обр. 1. Монетата, открита в региона на гр. Балчик.

В редовете по-долу, въпреки непочистения вид на паричния знак, неговото лошо състояние и липсата на метрични данни (тегло и диаметър), ще се опитам да го представя максимално точно (Обр. 1.).

На аверса на монетата, т. е. на лицето ѝ, са изобразени два бюста един срещу друг. Вляво е представен императорът, а вдясно – бог Серапис. Въпреки че легендата и самият императорски образ не се виждат ясно, със сигурност мога да твърдя, че изобразеният е император Гордиан III (238-244 г.), тъй като той е единственият римски владетел, който сече монети с тази композиция в монетарницата на Дионисополис. Легендата върху тази страна е: AVT K M [ANTWNIOC ГОРΔIANOC A]VГ.

На реверса, т. е. на гърба, е изписано името на града издател – ΔION[YCOΠOΛEI]TΩN. Непочистеният вид на монетата към момента, когато тя е заснета, и нейното недобро състояние правят трудно разпознаването и определянето на точния монетен тип. Тук обаче внимателното вглеждане в детайлите в долната част на реверса дава повече информация (Обр. 2).

В долната част на монетното поле ясно се различават крака на божество, а вляво от тях – тояга, около която е увита змия, която е атрибут на здравеносното божество Асклепий.

Обр. 2. Детайл от реверса на монетата.

Единствените известни монети на Гордиан III, които са отсечени в римския Дионисополис и имат тази комбинация от аверс и реверс, са от пети номинал, който е отбелязан с „Е” вляво или вдясно от божеството (Обр. 3.).

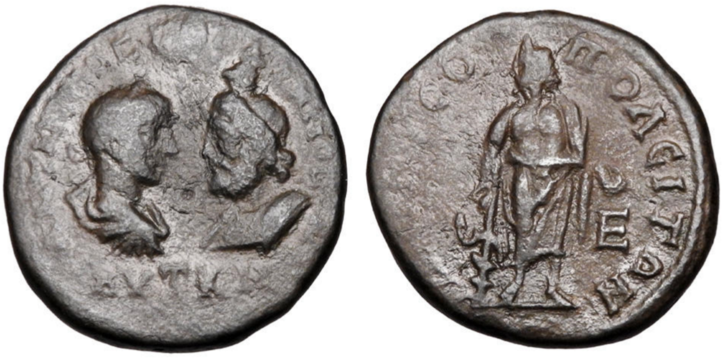

Обр. 3. Монета от същия тип (Pegasi Numismatics, Auction XXXVII, 14.11.2017, Lot 33).

Върху тук разглежданата монетата, също както при показаната в Обр. 3., Асклепий е прав, с глава наляво, в цял ръст, насреща. В лявата си ръка той държи дрехата си, а дясната му ръка е подпряна на тояга, около която е увита змия. Теглото на тази монета следва да бъде около 11-12 грама, а нейният диаметър – 27 мм (Тачев 2016, № 205-207).

С публикуването на тази, а също и на всяка следваща монета, в настоящата поредица се разкрива по една малка част от миналото на Българското Черноморие, част от което е и Балчик.

За монетите на Дионисополис - № 5

Пентасарии на Александър Север

На 29 април 2018 г. в интернет сайта eBay продавача от САЩ „ancient_treasures” продаде на търг с крайна цена от 7,16 $ една интересна монета, отсечена по времето на римския император Александър Север (222-235 г.) в Дионисополис (дн. Балчик), която ще бъде представена в редовете по-долу.

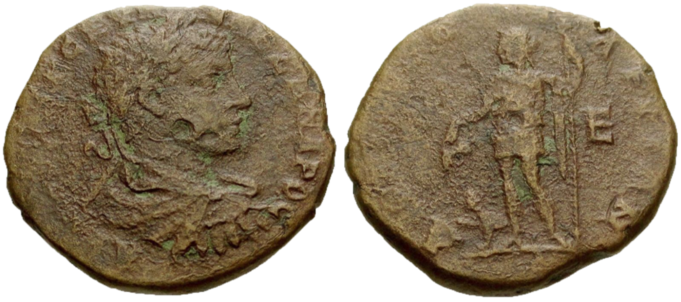

Обр. 1. Монетата от eBay (after ancient_treasures, 29.04.2018).

На аверса на монетата е представен бюст на император Александър Север, надясно, с лавров венец и драпирана дреха. Около него е изписана следната трудно четима легенда: [AVT K M AVP] CEVH / ΑΛΕΖΑΝΔΡΟC.

На реверса на този паричен знак е представен Дионис, прав, насреща, с глава надясно. В краката на бога е седнала пантера, над която с дясната си ръка Дионис държи съд за течност, а с лявата – тирс. Вдясно от божеството е нанесена буква „Е”, показваща стойността на монетата – пентасарион, т. е. пет асария. Легендата, която е изписана от тази страна, също е зле запазена. Тя показва кой е градът-издател на монетата – Δ[ΙΟΝΥCΟΠ]Ο / ΛΕΙ[Τ]ΩΝ.

Относно съда, който държи Дионис с дясната си ръка, са изказвани различни мнения. Големият български нумизмат Никола Мушмов го нарича „чаша” (Мушмов 1912, 13, № 104), Господин Жеков го определя като „каничка” (Жеков 2003, 52, № 28) а Янислав Тачев вижда в изображението „кантарос” (Тачев 2016, 60, № 181).

Представеният екземпляр е с тегло 9,80 гр. и диаметър 25,98 мм, а референциите му са следните: Мушмов № 104, Жеков № 28, Тачев 181.

Тук ще представя и още няколко монети от същия тип и номинал, които са продавани на световни аукциони, като №1, 2 и 3 вероятно са отсечени с една и съща двойка монетни печати. Тяхната иконография е идентична с тази на описаната по-горе монета. Всички те, както и вече представената монета, представляват паметници от миналото на нашето Черноморие и негови свидетели и съвременници.

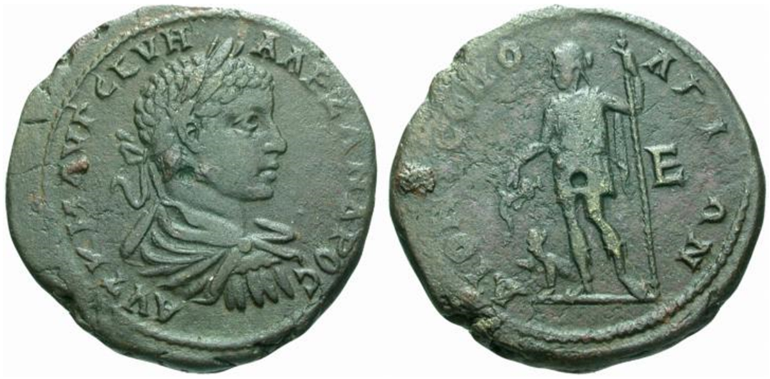

№ 1

Münzen & Medaillen GmbH, Auction 15, 21.10.2004, Lot 30.
Диаметър: 29 мм
Тегло: 14,92 гр.

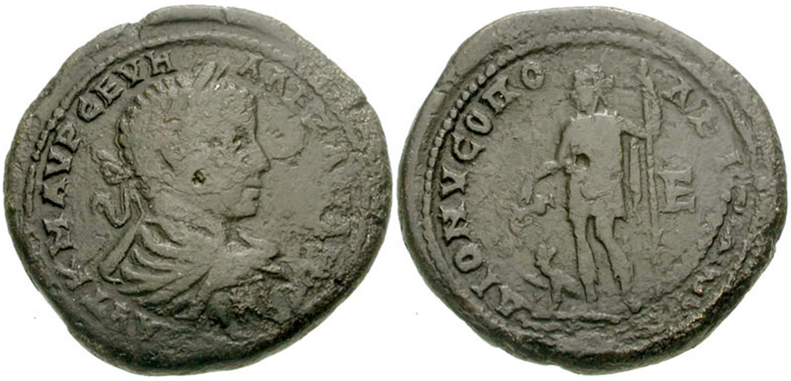

№ 2

Classical Numismatic Group, Inc., Electronic Auction 159, 28.02.2007, Lot 114.
Диаметър: 30 мм
Тегло: 14,80 гр.

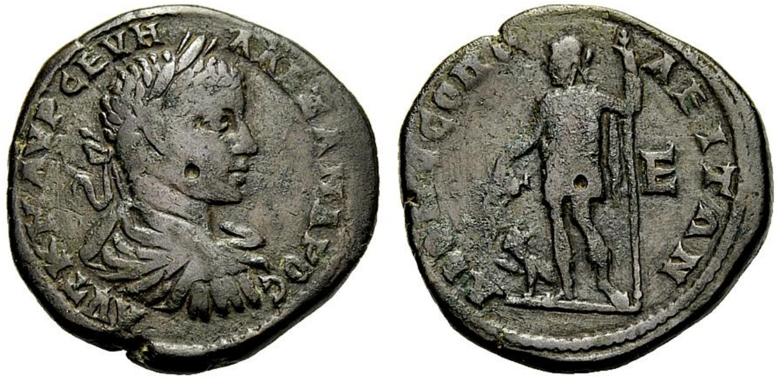

№ 3

Münzen & Medaillen GmbH, Auction 36, 30.05.2012, Lot 509.
Диаметър: –
Тегло: 12,19 гр.

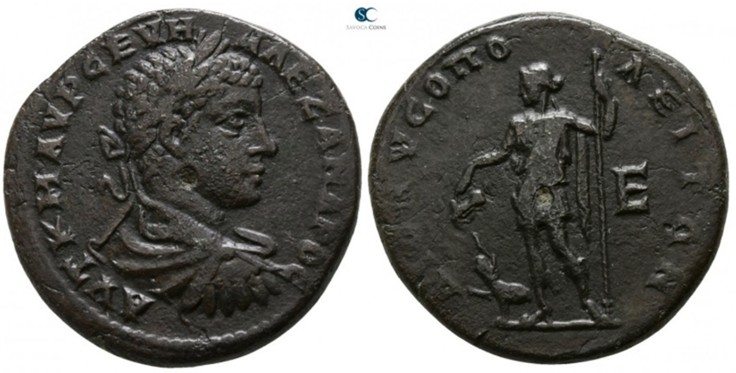

№ 4

Savoca Numismatik, 6th Blue Auction, 07.04.2018, Lot 541.
Диаметър: 25 мм
Тегло: 11,91 гр.

За монетите на Дионисополис – № 6

Пентасарии на Гордиан III с изображение на змия

Преди време един нумизмат, читател на поредицата „За монетите на Дионисополис”, живеещ в Гърция, се свърза с мен и ми съобщи, че е закупил римска провинциална монета на Дионисополис (дн. Балчик), която на 10.03.2017 г. е била предложена на аукцион от Gorny & Mosch. Нейната снимка от аукциона е публикувана и в утвърдилия се като онлайн каталог wildwinds.com[1], а монетата е от тип, който досега не е коментиран в настоящата поредица (Обр. 1.).

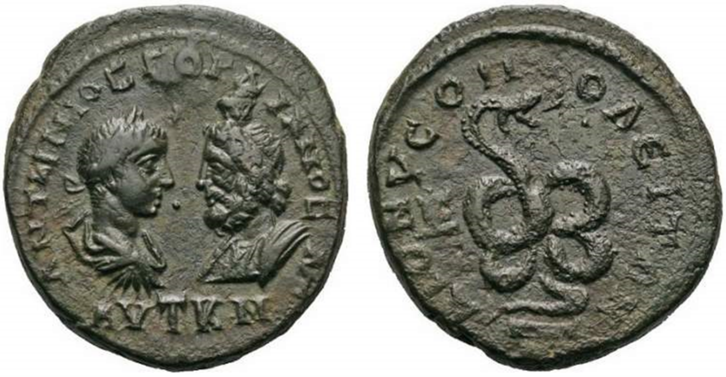

Обр. 1. Бронзова монета на Гордиан III с изображание на змия
(after Gorny & Mosch, auction 247, lot 4097, 10.03.2017).

Бронзовият паричен знак, който ще представя в редовете по-долу, е отсечен в монетарницата на античния Дионисополис по времето на император Гордиан III (238-244 г.). Неговото описание е следното:

Аверс: два бюста един срещу друг. Вляво е представен императорът – Гордиан III, а вдясно – бог Серапис. Легенда: AVT K M ANTWNIOC ГОРΔIANOC AVГ.

Реверс: Змия с обърната надясно глава и изплезен език, чието тяло е нагънато върху ниска база. Легенда: ΔIONYCOΠOΛEITΩN Е

Тегло: 11,89 гр.

Диаметър: 27 мм

Референции: Varbanov № 579; Жеков 16.13; Мушмов 121; Тачев 221-222 (вариант).

В референцията по каталога на д-р Янислав Тачев е посочено, че представената монета е вариант на два каталожни номера – № 221, 222. Това е така, тъй като в неговото издание този монетен тип е илюстриран с два екземпляра, като за тяхното отсичане са използвани две различни двойки матрици. Според номерацията на Тачев монетата с № 221 е отсечена с печати № 53 за аверса и № 88 за реверса, а № 222 – с печати № 52 за аверса и № 89 за реверса. Тук коментираната монета е отсечена с реверсен печат, който не е представен във въпросния каталог (тук „Е” вляво от змията е разположено по-ниско) и аверсен печат № 49, с който в Дионисополис са отсичани и множество други монетни типове на император Гордиан III (Тачев 2016, 64-65, 68-69, 72-75).

---

[1] Снимката в wildwinds http://www.wildwinds.com/coins/ric/gordian_III/_dionysopolis_Varbanov_579.jpg (посетен на 10.01.2019 г.).

С разрешение на собственика на коментираната монета тук предоставям на читателите и снимки направени от него (Обр. 2.). Именно тези снимки са показателни за факта, че при снимането на монети често ъгълът на снимане, а също и ъгълът, под който пада светлината, имат изключително важна роля за представянето на детайлите. При тези непрофесионално направени снимки на тази, показваща реверса, т. е. там където е посочено кой град е издателят на монетата (ΔΙΟΝΥϹΟΠΟΛΕΙΤΩΝ), първите три букви (ΔΙΟ) се виждат по-ясно отколкото при професионално направената снимка, която е използвана в аукциона на Gorny & Mosch (Обр. 3.).

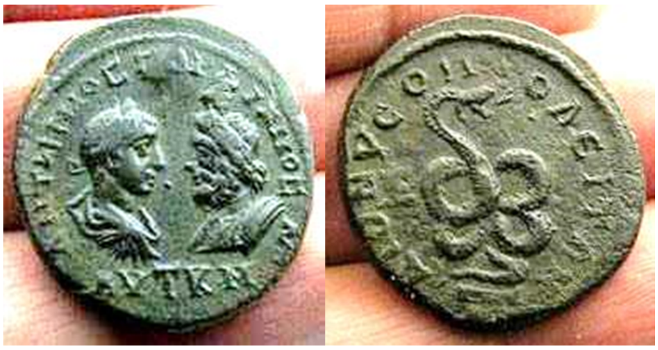

Обр. 2. Снимки на същата монета, предоставени от нейния собственик.

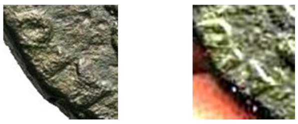

Обр. 3. ΔΙΟ на двете снимки.

Друг прекрасно съхранен екземпляр от същият монетен тип, закупен от Pegasi Numismatics, е част от колекцията на българин, живеещ в САЩ, който ми изпрати негови снимки (Обр. 4.).

Тази монета е със същото описание като на вече представената и метрични данни: диаметър 26,3 мм и тегло 12,6 гр. Референции: Varbanov № 579; Жеков 16.13; Мушмов 121; Тачев 222.

Относно печатите, които са използвани за емитирането, трябва да отбележа, че този паричен знак и представеният под № 222 в каталога на Я. Тачев са отсечени с една двойка матрични печати – аверс № 52 и реверс № 89 (Тачев 2016, 73).

Вече споменатото и илюстрирано по-долу прекрасно състояние на тази монета е било забелязано и преди от други български нумизмати. Именно снимка на този екземпляр е поместена като илюстративен материал на стр. 65 в изданието на Господин Жеков „Монетосеченето на градовете в Долна Мизия I-III в. Дионисопол” (Жеков 2003, 65).

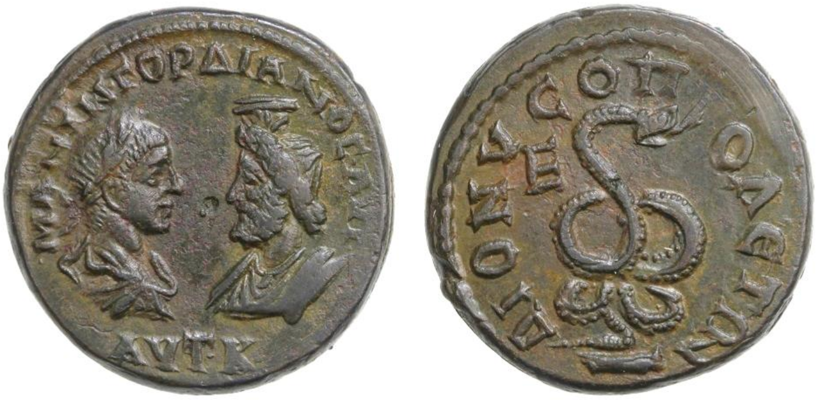

Обр. 4. Бронзова монета на Гордиан III с изображение на змия.

Накратко трябва да се споменем и няколко думи за употребата на тези монети. Тяхната покупателна стойност във времето на отсичането и циркулирането им е посочена върху техният реверс. Вляво от змията е изписано „Е”, което показва че паричният знак е пентасарион, т. е. монета със стойност пет асария (Обр. 5.).

Обр. 5. Обозначаване на номинала върху двата екземпляра.

Представените две монети са интересни паметници от миналото на Балчик и българското Черноморие, като те са и част от монетната продукция на някогашния Дионисополис.

За монетите на Дионисополис – № 7

Автентична ли е уникалната монета на Марк Аврелий и Луций Вер?

На 3 юли 2018 г. в сайта за интернет продажби *eBay* попаднах на обявена за продажба в гр. Минеаполис, САЩ, бронзова монета, отсечена в Дионисополис (дн. Балчик), която към момента на написването на настоящия материал (януари 2019 г.) все още не е продадена[2] (Обр. 1.). Тя ще бъде представена в редовете по-долу.

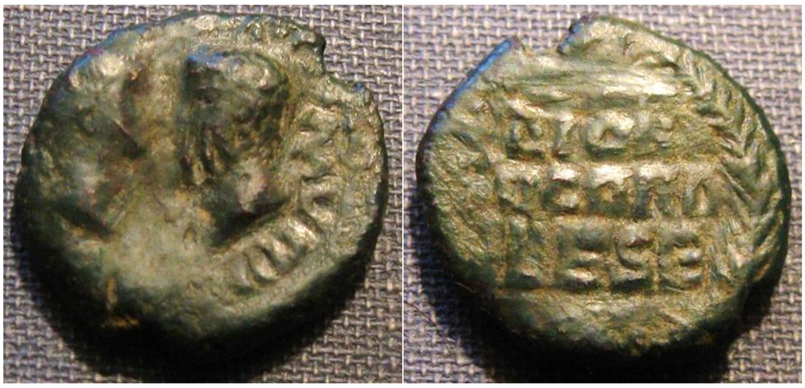

Обр. 1. Монетата на Марк Аврелий и Луций Вер.

Според данните, които е предоставил продавача на тази бронзова монета, тя е с размери 20-22 мм. Той счита, че този паричен знак е отсечен по времето на Марк Аврелий и Луций Вер и че именно те са изобразени на аверса (лицето) на монетата. Легендата на аверса е трудно четима и вероятно затова нейният текст не е изписан в описанието, като е посочена само легендата на реверса: „ΔΙΟΝ-YCOΠO-LESE”. За самия монетен тип продавачът е написал, че монетата е уникална и от непубликуван до сега тип на двамата императори.

В тази седма статия от поредицата „За монетите на Дионисополис” ще представя анализ и коментар на вече описаната монета, както и ще разгледам въпроса за нейната автентичност.

Относно личността на споменатите Марк Аврелий и Луций Вер трябва да се отбележи, че те поемат съвместно властта в Римската империя след смъртта на император Антонин Пий (138-161 г.). Те са съимператори от 161 г. до смъртта на Луций Вер през 169 г., като това е първият случай в историята на империята, когато тя има двама владетели (Скар 2008, 112-118).

Вярно е, че в други монетарници са отсичани монети на Марк Аврелий и Луций Вер, върху които на аверса са представени бюстове на двамата владетели един срещу друг (Обр. 2.-4.), но няма данни в черноморския град да са отсичани монети с изображението на двамата императори, какъвто е случаят с монетата от Минеаполис. Наистина в градската монетарница на Дионисополис са отсичани бронзови парични знаци на двамата владетели, но всички те са винаги с името и изображението само на единия от тях (Жеков 2003, 39; Тачев 2016, 50-51, № 142-144).

---

[2] Монетата е достъпна тук: https://www.ebay.co.uk/itm/Moesia-Inf-Dionysopolis-Unique-Marcus-Aurelius-Lucius-Verus-AE-22/292413317658 (Последно посетен на 13.01.2019 г.).

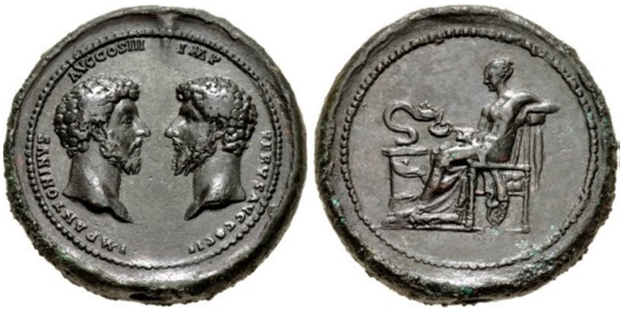

Обр. 2. Бронзов медальон на Марк Аврелий и Луций Вер
(after Classical Numismatic Group, Triton XVIII, 06.01.2015, Lot 1118).

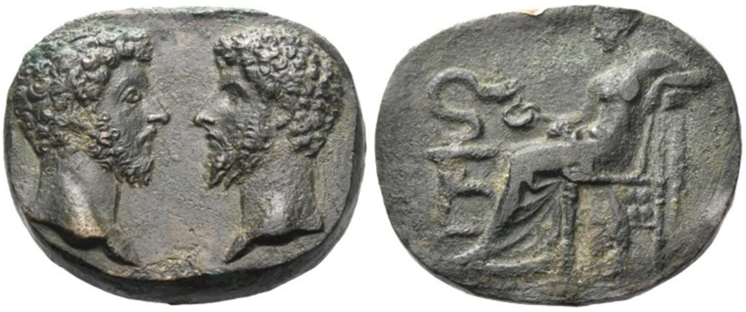

Обр. 3. Бронзов медальон на Марк Аврелий и Луций Вер
(after Numismatica Ars Classica, Auction 100, 29.05.2017, Lot 513).

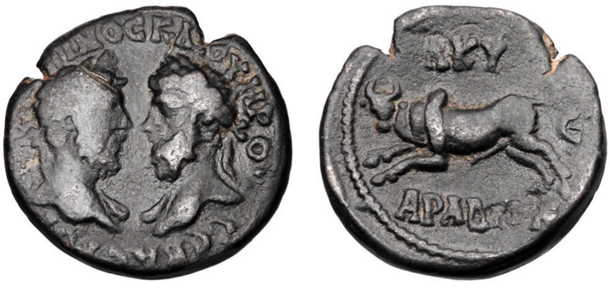

Обр. 4. Бронзова монета на Марк Аврелий и Луций Вер
(after Pegasi Numismatics, Auction XXXIX, 13.11.2018, Lot 355).

Истината за тази монета се крие в нейния реверс. От снимката става ясно, че на гърба на монетата е изписана легенда в три реда „ΔΙΟΝ / YCOΠΟ / LESE”, която е оградена с лавров венец. Всъщност този надпис е сгрешен и неговото правилно изписване върху монета, отсечена в Дионисополис, следва да бъде така, както е в известните емисии на Марк Аврелий и Луций Вер – „ΔΙΟΝYCOΠΟΛΕΙΤΩΝ” (Жеков 2003, 39; Тачев 2016, 50-51, № 142-144), което разделено в три реда би изглеждало така: „ΔΙΟΝ / YCOΠΟ / ΛΕΙΤΩΝ”. Така в правилното изписване „L” се заменя с „Λ”, а „SE” се заменя с „ΙΤΩΝ”. Именно сгрешената легенда поражда първите ми съмнения, че тази монета е съвременен фалшификат.

Правилно изписаната легенда, оградена с лавров венец, се среща в иконографията на провинциалното монетосечене на черноморския град значително по-късно, при управлението на император Гордиан III (238-244 г.), като под надписа „ΔΙΟΝΥϹΟΠΟΛΕΙΤΩΝ” е разположена буквата „Е” (Обр. 5.), показваща стойността на паричните знаци – пентасарий (монета от пети номинал, равна на пет асария) (Жеков 2003, 68; Тачев 2016, 74-75, № 228-229). Има ли го това „Е” в предложената за продажба монета? Отговорът е очевиден от приложените снимки: не!

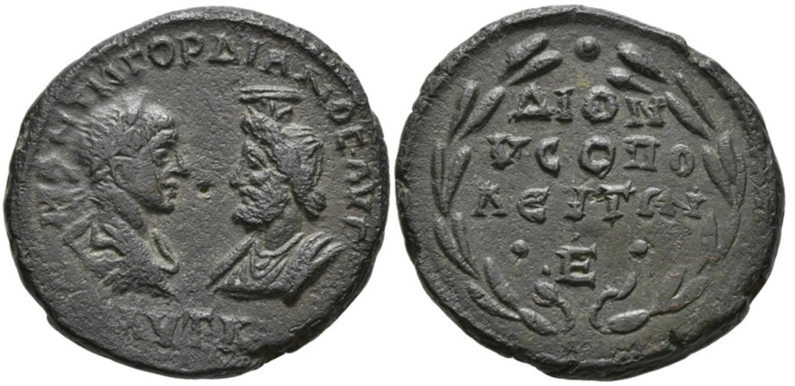

Обр. 5. Монета на Гордиан III с легенда „ΔΙΟΝΥϹΟΠΟΛΕΙΤΩΝ”, изписана на три реда (after Leu Numismatik, Web Auction 3, 25.02.2018, Lot 480).

При тези монети на Гордиан III, както и при тук коментираната монета, са представени два бюста един срещу друг, като те са съответно на императора вляво и божеството Серапис вдясно, които вече са коментирани в предходни статии.

Ако разглежданата тук монета е автентична и е от времето на Гордиан III, то двете фигури на нейния аверс трябва да са именно императорът и Серапис, който се изобразява със специфична шапка, наречена калатос. Не така стоят нещата обаче при уникалната монета. На нея фигурата вдясно е изобразена без шапка, като това потвърждава изказаното предположение, че монетата е фалшификат (Обр. 6.).

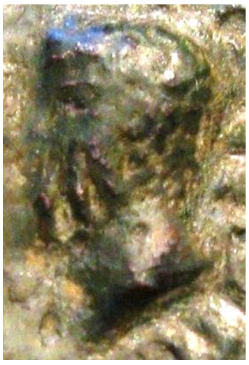

Обр. 6. Фигурата без калатос.

Нека обърнем внимание и на метричните данни на този екземпляр. Теглото на монетата, която уж трябва да бъде пентасарий, не е посочено. А диаметърът, който следва да бъде 27 мм, е едва 20-22 мм.

Неправилно изписаният надпис „ΔIONYCOΠOLESE”, значително по-малкият размер, фигурата, която би трябвало да бъде Серапис, но всъщност е само негово подобие, доказват убедително, че тази уникална бронзова монета е съвременен фалшификат. Той е изработен от неумел майстор, който не познава стандартите и иконографията на римското провинциално монетосечене, а също и епиграфиката на тази епоха.

За монетите на Дионисополис – № 8

От читател: монета на Гордиан III (238-244 г.)

След публикуването в „Морски вестник” на уникалната монета, която уж е на Марк Аврелий и Луций Вер, но се оказа, че всъщност е на император Гордиан III (238-244 г.), като при това и не е нищо друго освен съвременен фалшификат, читател на изданието – българин, колекционер, живеещ в Германия – ми изпрати информация за бронзова монета, която е отсечена в монетарницата на Дионисополис (дн. Балчик) и е негова собственост (Обр. 1.). Тя е екземпляр от монетния тип, който фалшификатора е използвал за модел при изработването на своето творение и ще бъде представена в настоящото съобщение.

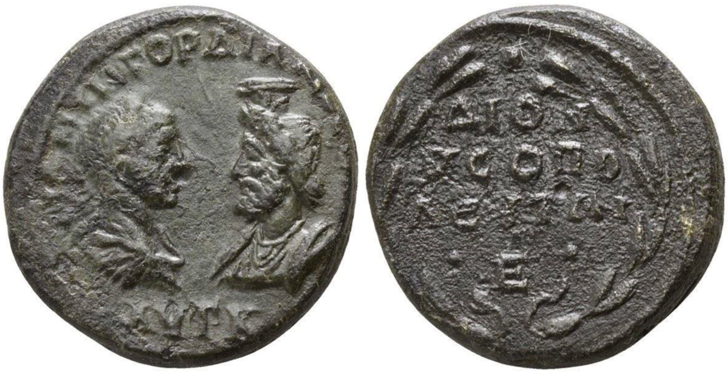

Обр. 1. Монета на Гордиан III.

Аверс: два бюста един срещу друг. Вляво е представен Гордиан III, а вдясно – бог Серапис. Легенда: AVT K [M A]NTW ΓΟΡΔΙΑΝ[ΟC AVΓ].

Реверс: Легенда в три реда „ΔΙΟΝ / YCOΠΟ / ΛΕΙΤΩΝ”. Под нея, на четвърти ред – „Е”, маркиращо стойността на монетата – пентасарий. Цялата легенда е оградена с лавров венец.

Тегло: 13,35 гр.

Диаметър: 25 мм.

Референции: Pick 1898, 138, № 404; Мушмов 1912, 14, № 126; Жеков 2003, 68; Тачев 2016, 74-75, № 229.

Състоянието, в което е съхранен този паричен знак, позволява да се сравни с публикуваните екземпляри от същия монетен тип. Той е отсечен с една и съща двойка монетни печати като монета № 229 в каталога на Я. Тачев, т. е. отсечен е с аверсен печат № 52 и реверсен печат № 95 (Тачев 2016, 74-75, № 228-229).

Тук е редно да направя една кратка препратка към един по-ранен период от историята на Дионисополис и неговото монетосечене. Традицията на реверса на бронзовите монети, емитирани в дионисополската монетарница, вместо изображение да е изписана легенда в няколко реда, показваща къде е отсечена монетата, е започнала още в градските автономни емисии, т. е. преди започването на римското провинциално монетосечене в града (Тачев 2016, 40-41, № 116-117, 44-45, № 131).

Тъй като монетата от Германия не е в качество, показващо в пълнота детайлите на изображенията върху този монетен тип, то тук е редно читателите да видят снимка на поне още един екземпляр.

За илюстративен материал спрях избора си на монета, отсечена със същата двойка монетни печати (Обр. 2.). Тя е с диаметър 28 мм и тегло 14,37 гр.

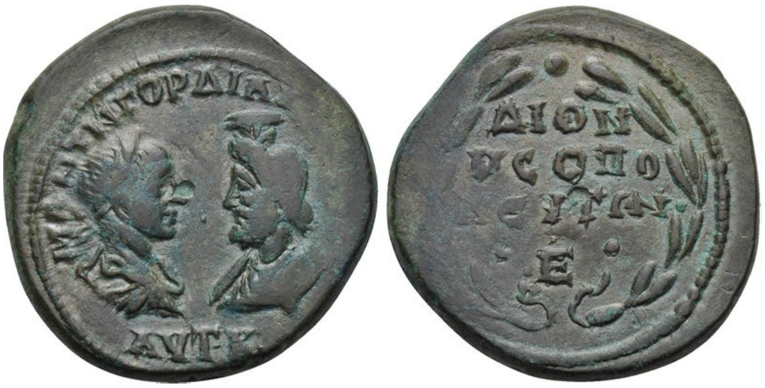

Обр. 2. Монета от същият тип – тегло: 14,37 гр., диаметър: 28 мм.
(after Numismatik Naumann, Auction 20, Lot 394).

Представените две монети са частица от миналото на българското Черноморие и обогатяват цялостната картина за монетната продукция на Дионисополис.

За монетите на Дионисополис – № 9

Змия или Гликон?

Материал № 6 от поредицата „За монетите на Дионисополис” стана повод за интересна дискусия, която не бях очаквал. На преден план излезе въпросът дали върху коментираните пентасарии на Гордиан III (238-244 г.) е изобразен Гликон (у нас в научни публикации това име се среща и като Глюкон) или, както го представих в своята статия, това е само една змия. В редовете по-долу ще изложа своето мнение по този въпрос.

Първо трябва да си отговорим на въпроса: кой е Гликон? Според текстовата част в каталога на Г. Жеков, който вижда в изображенията върху дионисополските монети именно Гликон, това божество е въведено в римската митология в началото на III в. пр. Хр. Тогава на остров по р. Тибър в чест на донесена от Епидавър и заселила се там змия, бил построен храм. Почитането на Гликон било свързано с бог Асклепий, а самото божество понякога било изобразявано с лъчиста корона (Жеков 2003, 34). Друга черта, която е изключително характерна за Гликон, е, че божеството имало човекоподобна глава, която може да бъде видяна на реверса на някои римски монети (Gilhus 2006, 109-110).

Според някои интерпретации на изображенията върху наличния монетен материал, парични знаци с Гликон са отсичани в периода от 161 до 251-253 г. (Gilhus 2006, 110). Относно безспорните изображения на Гликон върху монети може да се каже, че на тях той е изобразен с един или повече от един от следните елементи: брада, ореол, човешка глава, а понякога и текстът на изписаната легенда указва, че това е именно той (Табло I).

Да се върнем отново на монетите, отсечени в монетарницата на Дионисополис. Още през далечната 1898 г. Б. Пик описва тук дискутираното изображение като змия (Pick 1898, 137-138, № 402-403). По-късно в същата иконография големият учен Н. Мушмов разпознава змия, Г. Жеков вижда Гликон, а Я. Тачев също вижда змия (Жеков 2003, 65; Мушмов 1921, 14, №121; Тачев 2016, 74-75, № 228-229).

Къде е истината? Какво е изобразено на тези интересни парични знаци?

От приложените изображения в *Табло II* става ясно, че този монетен тип е отсичан общо с 3 монетни печата в градската монетарницата на Дионисополис. Отново според същото табло те се разпределят по следния начин:

- печат 1 – Табло II, № 1-3;
- печат 2 – Табло II, № 4-5;
- печат 3 – Табло II, № 6-9.

Печат № 1 не е публикуван в каталога на Тачев, а печати № 2 и № 3 отговарят съответно на № 88 и 89 (Тачев 2016, 72-73, № 221-222).

При монети № 4-9, отсечени с печати № 2 и 3, очевидно е изобразена змия с изплезен раздвоен език, без нищо, което да указва, че това е Гликон. Единствено при монети № 1-3 отсечени с матрица № 1 вляво, под устата на животното се наблюдава допълнително, неясно разклонение (Обр. 1.). Според мен при внимателното вглеждане в увеличеното изображение и сравнението му с изображенията на брада върху монетите, показващи Гликон, става ясно, че вероятността това да е брада е изключително малка, като все пак не я изключвам напълно (Обр. 2.). Фактът, че това разклонение е отдалечено наляво, ме навежда на мисълта, че по-скоро е възможно гравьорът да е допуснал грешка и то да не трябва изобщо да присъства в монетния печат.

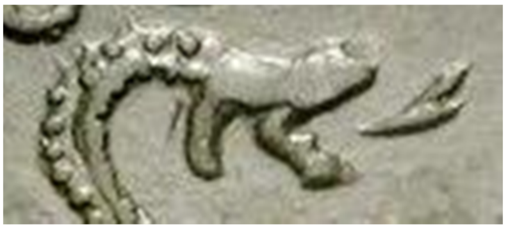

Обр. 1. Изображение на главата на змията, отсечено с матрица № 1.

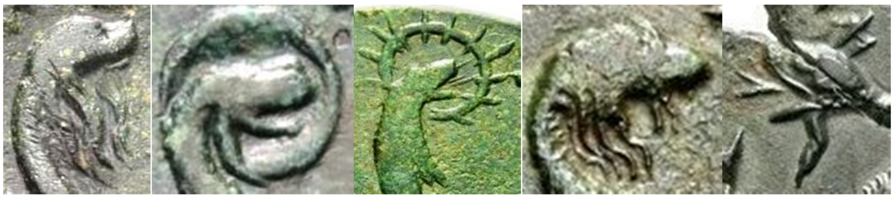

Обр. 2. Увеличени бради на Гликон от Табло I, № 3-6, 9.

Тук е мястото да вмъкна моето мнение, че е възможно трите матрици да са изработени от един гравьор. Повод за размислите ми в тази насока е специфичното изписване на буквите „Λ”, „I” и „T” на реверса, които са част от легендата „ΔΙΟΝΥCΟΠΟΛΕΙΤΩΝ”, показваща кой е градът-издател (Обр. 3.). Начинът, по който са изписани тези три букви с характерното разделяне на три в долната им част, посочва опитната ръка и почерка на един гравьор, който е работел в градската монетарница. За да съм максимално коректен, трябва да спомена, че тук остава открит въпросът защо, ако трите матрици са изработени от един човек, в печат № 3 той е пропуснал „I” и е изписал „ΩN” слято (Табло II, № 6-9).

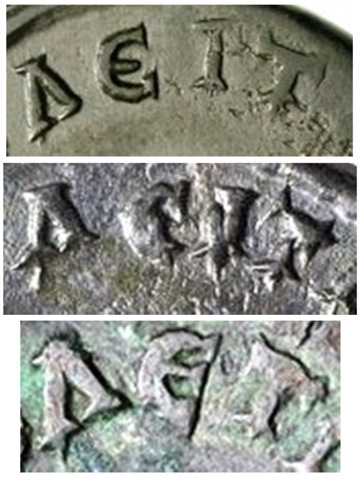

Обр. 3. Еднаквите „Λ”, „I” и „T” от Табло II, № 2, 5 и 9.

Ако все пак въпреки липсата на „I” и изписаното слято „ΩN” приемем, че матриците са изработени от един гравьор, то тогава наистина разклонението под главата на змията в печат № 1 (Обр. 1.; Табло II, № 1-3) е по-скоро грешка и мястото му не е там. Ако то трябва да бъде брадата на божеството Гликон, щеше да бъде изобразено и на другите два монетни печата, но както стана ясно това не е така.

При абсолютно всички дионисополски екземпляри от този монетен тип, които са ми известни, е изобразено едно и също същество, като абсолютно винаги то е без традиционните за Гликон брада, ореол, човешка глава и легенда. Ако монетите бяха отсечени само с една реверсна матрица, щеше да бъде допустимо да приемем, че гравьорът не е бил напълно запознат с традиционното изобразяване на божеството и е пропуснал да отбележи някой от тези детайли върху монетния печат. Нещата обаче са малко по-различни. Монетите от коментирания тип са отсичани най-малко с 3 матрици и всички те показват едно и също изображение на змия без нито един от типичните за иконографията на Гликон елементи.

Дали в монетарницата на Дионисополис е трябвало да бъдат отсечени монети с изображение на Гликон и трябва да приемем, че в иконографията на тези парични знаци се крие нещо повече от змия – това е спекулативен въпрос, като все пак не изключвам възможността отговорът му да бъде положителен. Въпреки това монетите са неоспорим факт и след направения тук техен анализ следва да приемем, че независимо дали символизира божество или не, то върху тях е изобразена само змия.

Табло I. Някои от безспорните изображения на Гликон върху монети

№ 1 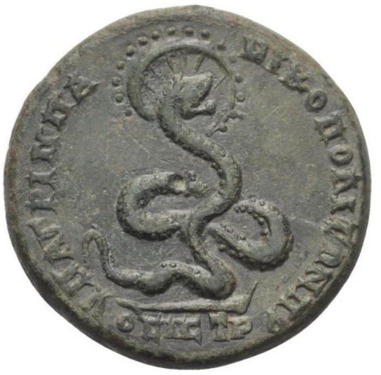	**№ 2** 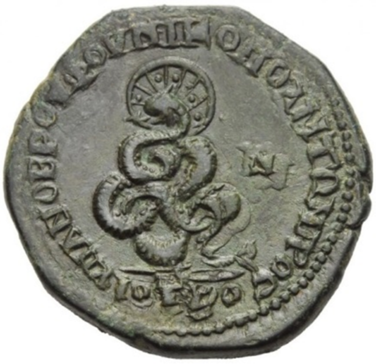	**№ 3** 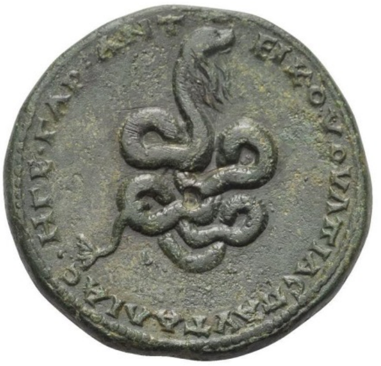
№ 4 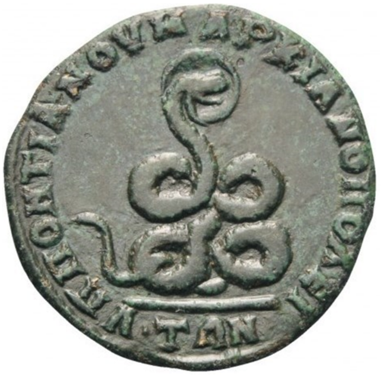	**№ 5** 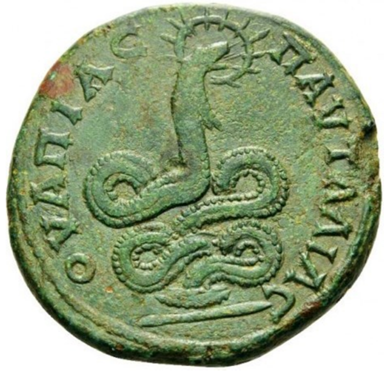	**№ 6** 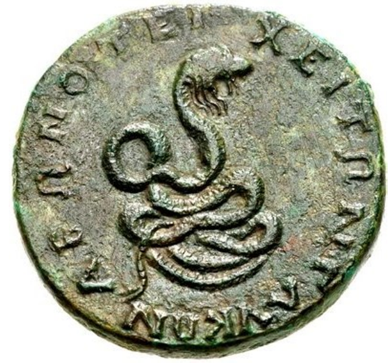
№ 7 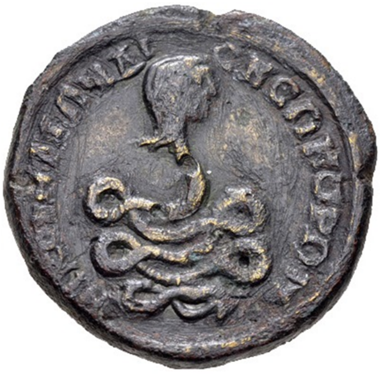	**№ 8** 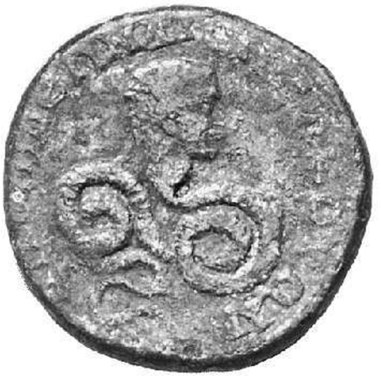	**№ 9** 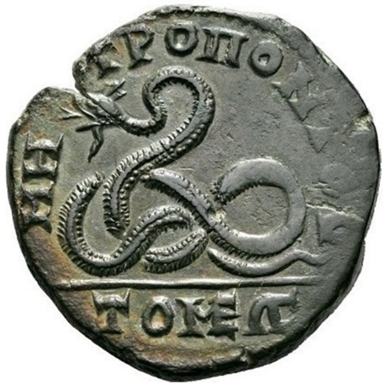

Изображенията в таблото са от следните аукциони:
№ 1 – Solidus Numismatik, Auction 13, Lot 150.
№ 2 – Solidus Numismatik, Auction 5, Lot 121.
№ 3 – Solidus Numismatik, Auction 13, Lot 156.
№ 4 – Solidus Numismatik, Auction 2, Lot 103.
№ 5 – Obolos (by Nomos), Webauction 1, Lot 341.
№ 6 – Classical Numismatic Group, Auction 99, Lot 442.
№ 7 – Classical Numismatic Group, Electronic Auction 344, Lot 311.
№ 8 – Numismatik Lanz, Auction 114, Lot 507.
№ 9 – Gorny & Mosch, Auction 247, Lot 4276.

Табло II. Изображения на змия върху монети на Дионисополис

№ 1	**№ 2**	**№ 3**
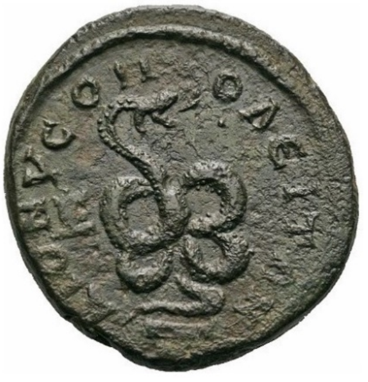	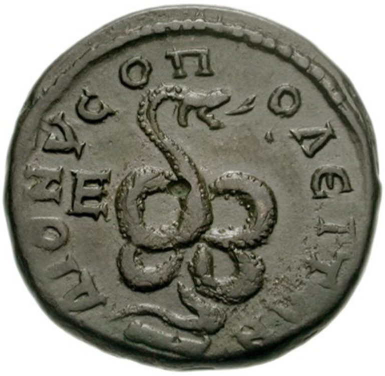	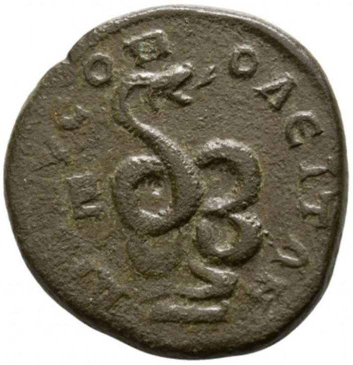
№ 4	**№ 5**	**№ 6**
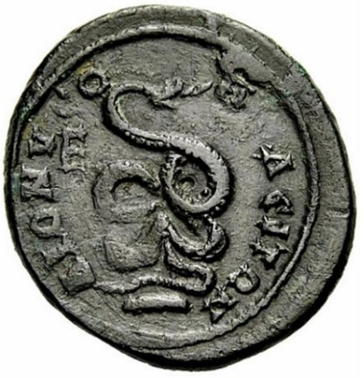	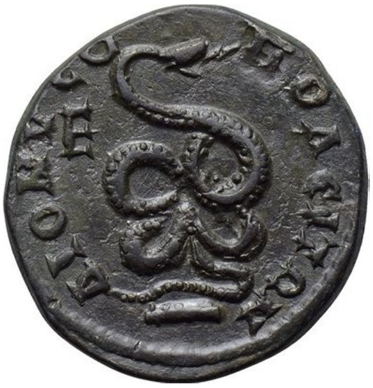	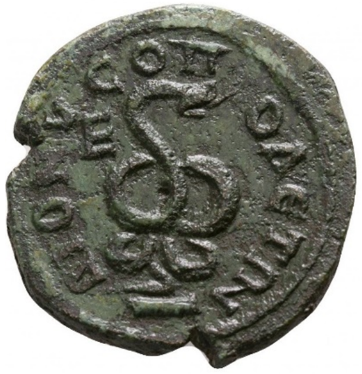
№ 7	**№ 8**	**№ 9**
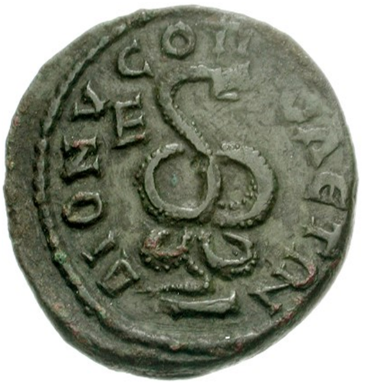	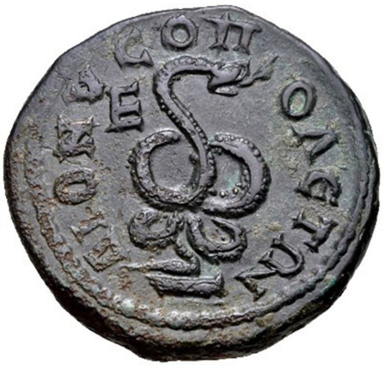	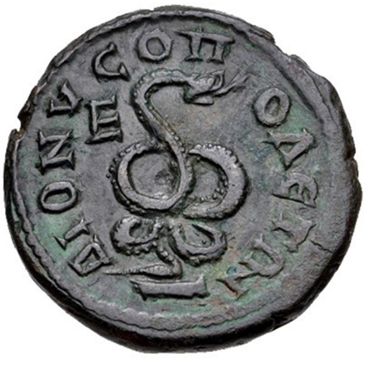

Изображенията в таблото са от следните аукциони:

№ 1 – Gorny & Mosch, Auction 247, lot 4097.
№ 2 – Classical Numismatic Group, Electronic Auction 170, Lot 155.
№ 3 – Savoca Numismatik, 4th Blue Auction, Lot 635
№ 4 – Münzen & Medaillen GmbH, Auction 36, Lot 510.
№ 5 – Numismatik Naumann, Auction 38, Lot 365.
№ 6 – Savoca Numismatik, 5th Blue Auction, Lot 711.
№ 7 – Classical Numismatic Group, Electronic Auction 176, Lot 188.
№ 8 – Classical Numismatic Group, Electronic Auction 361, Lot 771.
№ 9 – Classical Numismatic Group, Electronic Auction 356, Lot 293.

За монетите на Дионисополис – № 10

Дионис… малко митология

Изследванията на покойният проф. дин Иван Карайотов в областта на нумизматиката са оставили дълбока следа в науката. Неизмерими са приносите му към изучаването на античното монетосечене на градовете по Българското Черноморие и най-вече към това на Месамбрия (дн. Несебър). В статиите си той често правеше препратки към митологията, която познаваше добре. Тази кратка статия посвещавам на него!

В този материал, без да се отделям от темата за монетите на Дионисополис, ще представя една малка част от древногръцката митология. Тя е свързана с Дионис, богът на виното, който дава плодородие, радост и сила и чието име е носил в миналото днешният град Балчик – античният Дионисополис.

Обичайно Дионис е представян като весел бог с венец от лозови пръчки или бръшлян, в ръцете си държи тирс, а шумното му обкръжение най-често се състои от менади, сатири и Силен. Именно Дионис е изобразен в множество дионисополски монетни, сред които са най-ранните градски емисии от IV в. пр. Хр., парични знаци от III в. пр. Хр. и др. (Обр. 1-2.) (Тачев 2016, 6-7, 14-15, №№ 8, 31). Тук няма да се спирам на свитата на Дионис, а само на някои моменти от неговата „история”.

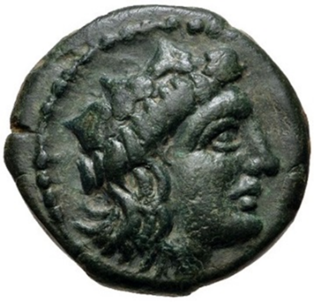

Обр. 1. Дионисополска монета от IV в. пр. Хр. с изображение на Дионис
(after Classical Numismatic Group, Electronic Auction 416, Lot 29, 14.03.2018).

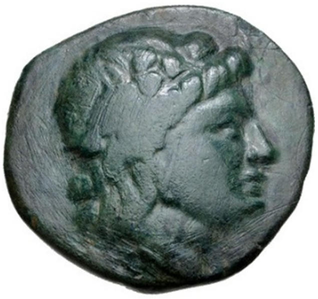

Обр. 2. Дионисополска монета от III в. пр. Хр. с изображение на Дионис
(after Classical Numismatic Group, Electronic Auction 365, Lot 58, 16.12.2015).

Според митологията бог Дионис е син на гръмовержеца Зевс и дъщерята на тиванския цар Кадъм Семела. Каква е историята с неговото раждане? Заради Семела бащата на Дионис дал ненарушима клетва в свещените води на подземната река Стикс, че ще изпълни всяка нейна молба. Именно това обещание било използвано от Хера, съпругата на Зевс. Тя убедила Семела да поиска от Зевс да ѝ се покаже като цар на боговете, а той от своя страна нямал избор и се съгласил. Щом обаче богът се появил в цялото си великолепие в двореца на Кадъм всичко се разтресло и започнало да се руши, а самият дворец бил обгърнат от пламъци. Дионисовата майка Семела паднала в огъня и виждайки своя край, осъзнала, че Хера чрез своята хитрост я погубила. Тогава сред пламъците се родил малкият Дионис, а от земята се появил гъст зелен бръшлян, който покрил новороденият бог и го спасил от огъня. Това дете не можело да оцелее само, затова Зевс взел сина си и го зашил в бедрото си. След известно време, когато Дионис укрепнал, излязъл от бедрото на баща си, който чрез пратеника на боговете Хермес изпратил детето при сестрата на Семела, Ино, и нейния мъж, царят на Орхомен, Атамант. Хера разбрала, че Зевсовото дете е при Ино и Атамант и им се разгневила. Заради нея Атамант полудял и убил сина си Леарх. Опитал се да убие и Ино, и другия им син Меликерт, но нереидите ги спасили и ги превърнали в морски божества. Отново се появил Хермес и спасил Дионис, като го отвел в Нисейската долина, където младият бог пораснал под надзора и грижите на нимфите (Кун 1985, 60-61).

Хермес, този пратеник на боговете, който два пъти отвеждал малкият Дионис, можем да видим върху аверса на една рядка емисия бронзови монети на Дионисополис от II в. пр. Хр. Върху нея той е изобразен със своята шапка петасос, а на реверса е показан неговият кадуцей (Обр. 3) (Тачев 2014б, 132-134; 2016, 28-29, № 72).

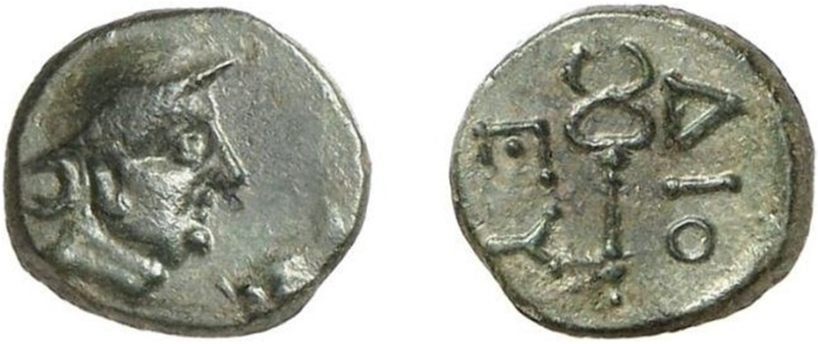

Обр. 3. Изображения на Хермес с петасос и кадуцей върху монета на Дионисополис (after Helios Numismatik, Auction 8, Lot 163, 13.10.2012).

Зевс не спрял да помага и да следи живота на своя син. Веднъж, когато Дионис бил в тракийските земи, където пирувал заедно със своите менади, го нападнал Ликург, владетелят на едоните, който не искал признае властта на Зевсовия син. Менадите, а и самият опиянен бог Дионис, се разбягали. Търсейки спасение, богът на виното скочил в морето. Тук се намесила Тетида и скрила Дионис. Цялата тази история разгневила Зевс! Той ослепил Ликург и сякаш това не било достатъчно, а скъсил и живота му (Кун 1985, 61-62).

Именно гръмовержеца Зевс, който неведнъж спасявал Дионис, можем да видим на дионисополските сребърни тетрадрахми от александров тип, които досега не са коментирани в тази поредицата (Обр. 4). Следвайки традициите, наложени за този монетен тип, на аверса им е изобразена глава на Херакъл с лъвска кожа, надясно, а на реверса – Зевс, полугол, седнал на трон. В лявата си ръка държи жезъл, а върху дясната, която е протегната, е кацнал орел (Тачев 2016, 18-23, № 37-54).

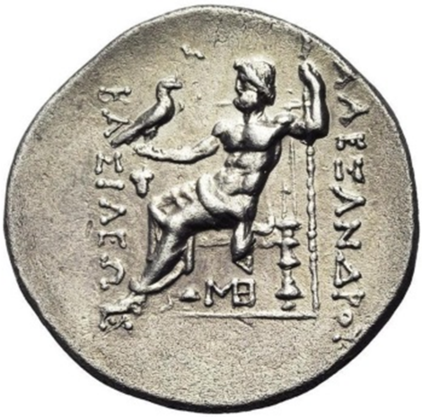

Обр. 2. Зевс върху тетрадрахма на Дионисополис
(after Jean Elsen & ses Fils S.A., Auction 134, Lot 19, 09.09.2017).

Дионис се справял и сам. Случило се така, че в Орхомен почти всички момичета и жени признали Дионис. Единствените, които не го направили и не танцували в планините и горите, прославяйки го, били трите дъщери на цар Миний. Те предели и тачели в двореца, но след залез изведнъж зазвучала музика, конците се превърнали в натежали от грозде лозови пръчки, а становете се раззеленили и ги обгърнал бръшлян. Диви животни – лъвове, пантери, рисове и мечки – се появили из целият дворец, а трите сестри напразно се опитали да се скрият от Дионис, който за наказание ги превърнал в прилепи (Кун 1985, 62-63).

Друга история с Дионисово наказание започнала, когато един ден младият и красив Дионис стоял на морския бряг. В морето се появил корабът на Тиренските морски разбойници. Като не знаели, че той е бог, те слезли на брега и го качили на кораба си, за да го продадат като роб. Когато се опитали да го око免ат, веригите сами се смъквали от него и така един от тях разбрал, че младежът на кораба е бог. Той пожелал да го върнат на брега, но капитанът не се съгласил. По кораба потекло вино, платната се раззеленили, а Дионис се превърнал в лъв. Той скочил върху капитана и го разкъсал. Другите разбойници скочили в морето и синът на гръмовержеца ги превърнал в делфини. Пощаден бил единствено този, който по-рано пожелал да освободят Дионис (Кун 1985, 64-65).

Както става ясно Дионис наказвал тези, които се отнасят зле с него. За разлика от Ликург, трите дъщерите на Миний и Тиренските морски разбойници цар Мидас от Фригия се отнесъл добре с Дионис и най-вече с неговият учител Силен. Дионис се зарадвал на царската доброта и пожелал да изпълни едно желание на Мидас. Царят избрал всичко, до което се докосне, да се превръща в злато и молбата му била изпълнена. Първоначално той бил доволен от чудната си дарба, но скоро осъзнал, че дори и храната и виното се превръщат в злато. Изправен пред дилемата да умре или да са откаже от избора си, Мидас избрал живота. Царят бил посъветван от Дионис да се измие в река Пактол и така той се спасил (Кун 1985, 65-66).

Вероятно жителите на Дионисополис са си разказвали тези, а също и други митове и легенди, свързани с Дионис, който често виждали по дионисополските парични знаци, и точно затова те могат да се разгледат като част от миналото и ежедневието на града…

За монетите на Дионисополис - № 11

Част от колективна монетна находка и други ранни монети от типа Дионис/Грозд

До сега в поредицата „За монетите на Дионисополис” много рядко съм се спирал на предримските монети парични знаци на черноморския град. Тези ранни емисии са коментирани единствено в материали № 2 и 3.

В интернет попаднах на три ранни монети на Дионисополис (дн. Балчик), които към момента на написването и публикуването на настоящия материал (януари 2019 г. – б. а.) са обявени за продажба в *eBay*, в профила на нумизматичен магазин, базиран в Мюнхен, Германия (*stanleyke*). По-долу те са представени в каталожен вид. Каталогът е предшестван от кратък, но важен и нужен коментар. Освен тях тук ще представя и още 8 монети, които също са от *eBay*.

Всички монети в каталога (общо 11 броя) са от един и същ монетен тип, който е и най-ранният за Дионисополис. На аверса им е представен Дионис, надясно, с бръшлянов венец, а на реверса им е изобразен грозд и легенда ΔΙΟΝΥ, ΔΙΟΝΥΣ или ΔΙΟΝΥΣΟ, а датировката им се отнася към IV в. пр. Хр. (Табл. 1.) (Тачев 2014а, 118, 125; Тачев 2016, 6-9, № 3-7, 9).

№	Легенда
1	ΔΙΟΝΥΣ
2	ΔΙΟΝΥΣ
3	ΔΙΟΝΥΣ
4	ΔΙΟΝΥΣ
5	ΔΙΟΝΥΣ
6	ΔΙΟΝΥΣ
7	ΔΙΟΝΥ или ΔΙΟΝΥΣ ?
8	ΔΙΟΝΥΣ
9	ΔΙΟΝΥΣ
10	ΔΙΟΝΥ или ΔΙΟΝΥΣ ?
11	ΔΙΟΝΥΣΟ

Табл. 1. Легенда върху реверса на монетите.

Добрите изображения на монетите с кат. № 1-3 ми позволиха да разгледам внимателно патината по повърхността на тези екземпляри. Така забелязах някои детайли и характерни, приличащи си помежду си, петна върху повърхността на тези три парични знака, които след по-добро почистване и консервиране щяха да изчезнат, но все пак са се запазили. Теоретично те могат да се получат при престоя на монетите заедно, допрени една до друга в земните пластове. Това ми дава повод да изкажа мнението си, че е възможно тези три монети да представляват малка колективна находка или да са част от по-голяма такава, като обаче това мое твърдение почива единствено на наличния снимков материал и не бива да му се предоверяваме. Тук трябва да отбележа, че заключенията на база снимков материал без никаква друга информация, че дадени монети са част от колективна находка, са изключително трудни, в голяма степен условни, а често и невъзможни. Ако приемем, че тези три парична знака са колективна находка, то вероятно нейният притежател я е изгубил случайно поради нейната малка обща покупателна стойност, която едва ли е представлявала особено голяма ценност, заслужаваща си усилието и времето да бъде нарочно укрита. Приемем ли обаче варианта, че тези монети са част от по-голяма находка с обща по-висока покупателна стойност, тогава е възможно тя да е била нарочно трезорирана при някаква опасност.

Подобни колективни находки, смесени с други монети, са откривани и в непосредствена близост до дн. Балчик. Някои от тях са от местността „Момчил” и вилната зона „Кулака” (Тачев 2014а, 119-123).

Макар и отсечени с различни монетни печати и в някои случаи с различаваща се легенда, то все пак представените в каталога по-долу екземпляри са от един монетен тип – Дионис/Грозд. При подредбата им не съм следвал разделение по печати или метрични данни. Това е така поради липсата на метрични данни за някои екземпляри и факта, че за някои монети не е възможно да се определи с коя точна матрица са отсечени. Така в каталога първо са представени трите монети, които вероятно са част от колективна монетна находка (№ 1-3), след тях са пет, които са продадени в периода от октомври до януари 2018 г. (№ 4-8), а накрая са други три парични знака, които към публикуването на настоящата статия са обявени за продажба вече повече от половин година (№ 9-11). Последната монета с кат № 11 е и единствената с легенда ΔΙΟΝΥΣΟ.

Всички тези парични знаци са част от ранната монетна продукция на Дионисополис и са свидетели на неговото минало.

КАТАЛОГ:

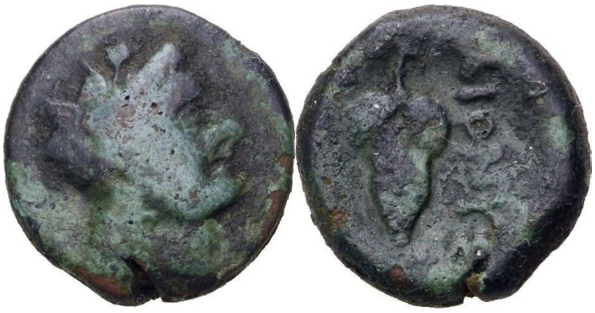

№ 1 – по eBay, stanleyke, Мюнхен – Германия (24.01.2019 г.).
Аверс: Глава на Дионис надясно, с бръшлянов венец.
Реверс: Грозд и легенда ΔΙΟΝΥΣ вдясно.
Тегло: 4,20 гр.; Диаметър: –.
Референции: Draganov 1997, № 1; SNG Stancomb, № 107-108; Тачев 2016, № 3-6.

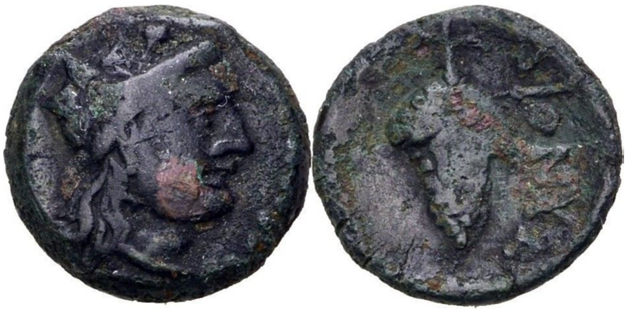

№ 2 – по eBay, stanleyke, Мюнхен – Германия (24.01.2019 г.).
Аверс: Глава на Дионис надясно, с бръшлянов венец.
Реверс: Грозд и легенда ΔΙΟΝΥΣ вдясно.
Тегло: 3,50 гр.; Диаметър: –.
Референции: Draganov 1997, № 1; SNG Stancomb, № 107-108; Тачев 2016, № 3-6.

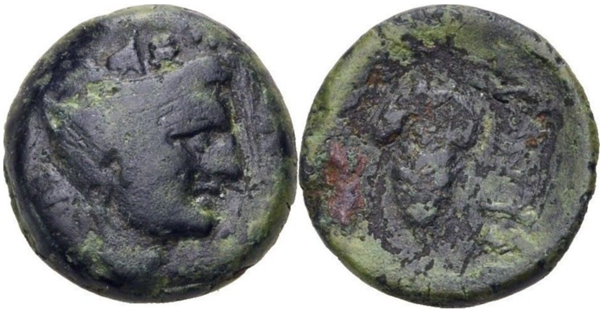

№ 3 – по eBay, stanleyke, Мюнхен – Германия (24.01.2019 г.).
Аверс: Глава на Дионис надясно, с бръшлянов венец.
Реверс: Грозд и легенда ΔΙΟΝΥΣ вдясно.
Тегло: 4,50 гр.; Диаметър: –.
Референции: Draganov 1997, № 1; SNG Stancomb, № 107-108; Тачев 2016, № 3-6.

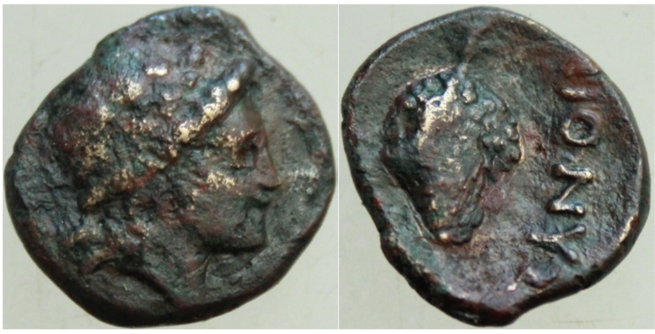

№ 4 – по eBay, emiliyan_pavlov, Тилбург – Нидерландия (28.10.2018 г.).
Аверс: Глава на Дионис надясно, с бръшлянов венец.
Реверс: Грозд и легенда ΔΙΟΝΥΣ вдясно.
Тегло: –; Диаметър: 17 мм.
Референции: Draganov 1997, № 1; SNG Stancomb, № 107-108; Тачев 2016, № 3-6.

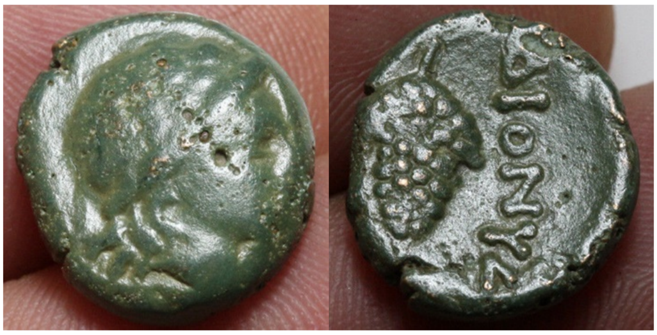

№ 5 – по eBay, silverdenar, Ларнака – Кипър (18.11.2018 г.).
Аверс: Глава на Дионис надясно, с бръшлянов венец.
Реверс: Грозд и легенда ΔΙΟΝΥΣ вдясно.
Тегло: 3,6 гр.; Диаметър: 16 мм.
Референции: Draganov 1997, № 1; SNG Stancomb, № 107-108; Тачев 2016, № 3-6.

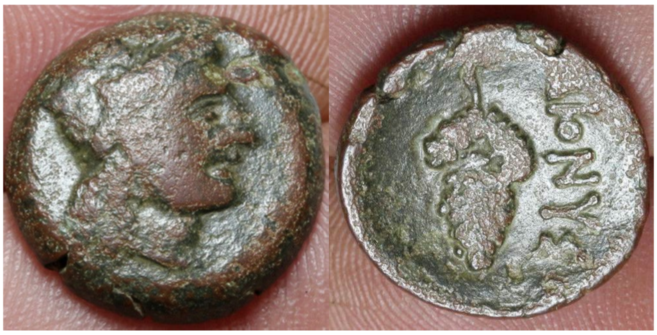

№ 6 – по eBay, silverdenar, Ларнака – Кипър (16.12.2018 г.).
Аверс: Глава на Дионис надясно, с бръшлянов венец.
Реверс: Грозд и легенда ΔΙΟΝΥΣ вдясно.
Тегло: 3,9 гр.; Диаметър: 17 мм.
Референции: Draganov 1997, № 1; SNG Stancomb, № 107-108; Тачев 2016, № 3-6.

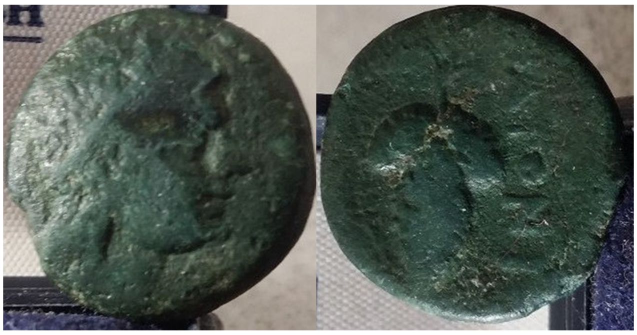

№ 7 – по eBay, olisd, Франция (29.12.2018 г.).
Аверс: Глава на Дионис надясно, с бръшлянов венец.
Реверс: Грозд и легенда ΔΙΟΝΥ или ΔΙΟΝΥΣ вдясно.
Тегло: 4-5 гр.; Диаметър: 18 мм.
Референции: Draganov 1997, № 1; SNG Stancomb, № 107-108; Тачев 2016, № 3-7.

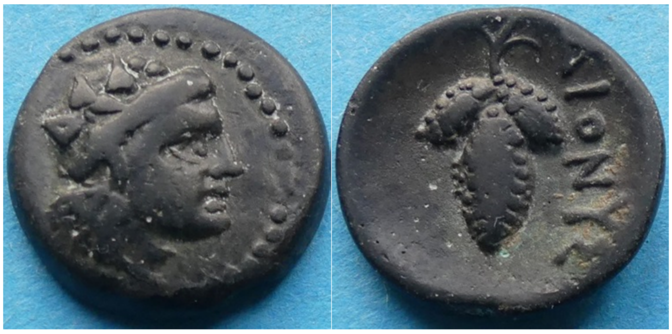

№ 8 – по eBay, berlinum, Берлин – Германия (08.01.2018 г.).
Аверс: Глава на Дионис надясно, с бръшлянов венец.
Реверс: Грозд и легенда ΔΙΟΝΥΣ вдясно.
Тегло: 3,1 гр.; Диаметър: 17 мм.
Референции: Draganov 1997, № 1; SNG Stancomb, № 107-108; Тачев 2016, № 3-6.

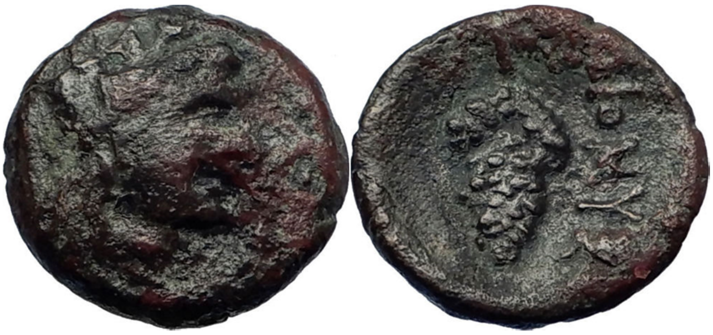

№ 9 – по eBay, highrating_lowprice, Ню Йорк – САЩ (25.01.2019 г.).
Аверс: Глава на Дионис надясно, с бръшлянов венец.
Реверс: Грозд и легенда ΔΙΟΝΥΣ вдясно.
Тегло: 3,72 гр.; Диаметър: 15 мм.
Референции: Draganov 1997, № 1; SNG Stancomb, № 107-108; Тачев 2016, № 3-6.

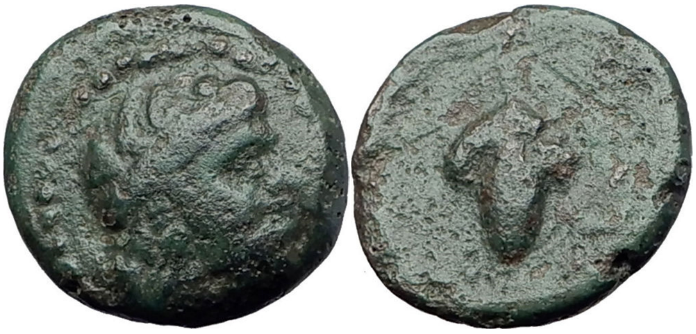

№ 10 – по eBay, highrating_lowprice, Ню Йорк – САЩ (25.01.2019 г.).
Аверс: Глава на Дионис надясно, с бръшлянов венец.
Реверс: Грозд и нечетлива легенда ΔΙΟΝΥ или ΔΙΟΝΥΣ вдясно.
Тегло: 3,74 гр.; Диаметър: 17 мм.
Референции: Draganov 1997, № 1; SNG Stancomb, № 107-108; Тачев 2016, № 3-7.

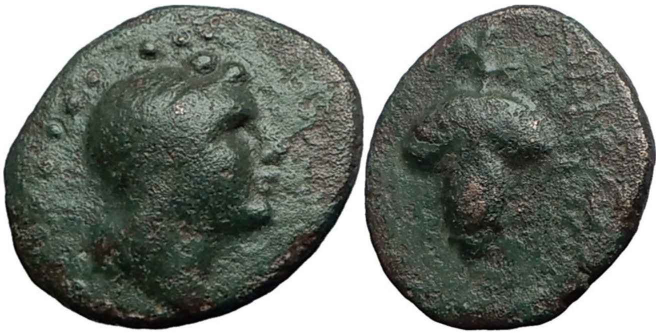

№ 11 – по eBay, highrating_lowprice, Ню Йорк – САЩ (25.01.2019 г.).
Аверс: Глава на Дионис надясно, с бръшлянов венец.
Реверс: Грозд и легенда ΔΙΟΝΥΣΟ вдясно.
Тегло: 3,98 гр.; Диаметър: 18 мм.
Референции: Draganov 1997, № 1; SNG Stancom – ; Тачев 2016, № 9.

За монетите на Дионисополис – № 12

Монета на Юлия Домна от с. Бранище, Добричко

Посредством група в социална мрежа в интернет получих информация, че от района на с. Бранище, общ. Добрич, произхожда дионисополска бронзова монета на Юлия Домна. Тя ще бъде представена в настоящото кратко съобщение.

Родената около 170 г., Юлия Домна е била знатна римлянка, дъщеря на Юлий Басиан, който пък бил върховен жрец на слънчевия бог Хелиогабал в голямото светилище на град Емеса в Сирия. През 186 или 187 г. тя станала съпруга на римския император Септимий Север (193-211 г.), а съответно по-късно и майка на синовете му – императорите Каракала (211-217 г.) и Гета (209-211 г.), като фактически тя имала важна роля и при управлението сина си Каракала. Като причина за смъртта ѝ се посочва самоубийство, което тя извършила през 217 г., когато била тежко болна, а в същото време и тормозена от император Макрин (217-218 г.). Тялото ѝ било изгорено, а пепелта ѝ била прибрана в урна, която била положена в Мавзолея на Хадриан в Рим (Скар 2008, 131, 133, 144-145).

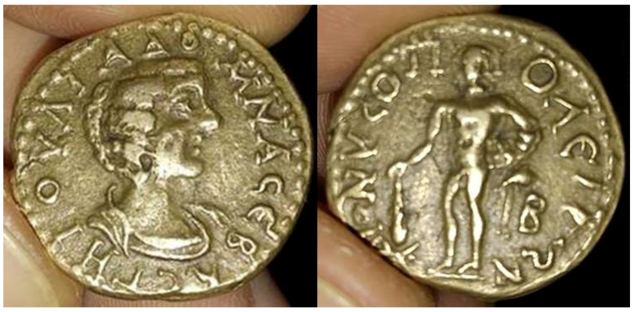

Обр. 1. Монетата на Юлия Домна от района на с. Бранище.

Въпреки че не ми бяха дадени данни за теглото и диаметъра на монетата, според снимките от интернет описанието на паричния знак от с. Бранище е следното:

Аверс: Бюст на Юлия Домна надясно, с прическа тип кок на тила и легенда: ΙΟVΛΙΑ ΔΟΜΝΑ CΕΒΑCΤΗ

Реверс: Херакъл, гол, с глава надясно, насреща, прав. В дясната си ръка държи кривак, а лявата е подпряна на хълбока му и с нея държи лъвска кожа. Легенда: ΔΙΟΝVCΟΠΟΛΕΙΤΩΝ   Β.

Референции: Тачев 2016, № 168.

Поради липсата на метрични данни за коментирания екземпляр за пример ще посоча, че монетата в каталога на Тачев е с тегло 4,30 гр. и диаметър 20 мм (Тачев 2016, 56-57, № 168).

Освен че показва кой е градът-издател на тази монета, тук легендата на реверса указва и нейната покупателна стойност. Означението „В”, намиращо се вдясно от Херакъл, показва, че монетата е от втори номинал, т. е. равна е на два асария.

Представената монета е частица от миналото на Балчик и с нейното публикуване се допълват данните за циркулацията на дионисополските монети на Юлия Домна.

Монети от същият тип:

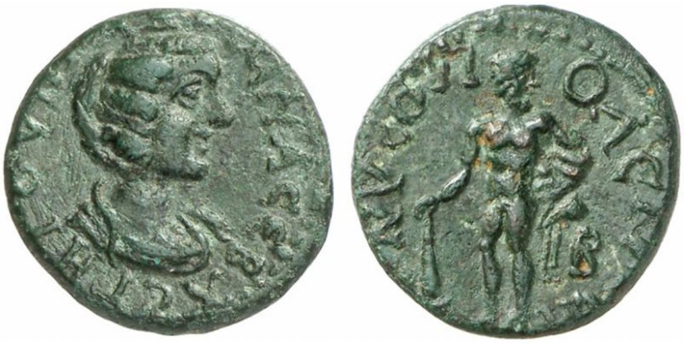

Обр. 2. Монета на Юлия Домна
(after Gorny & Mosch, Auction 196, Lot 1983, 07.03.2011).

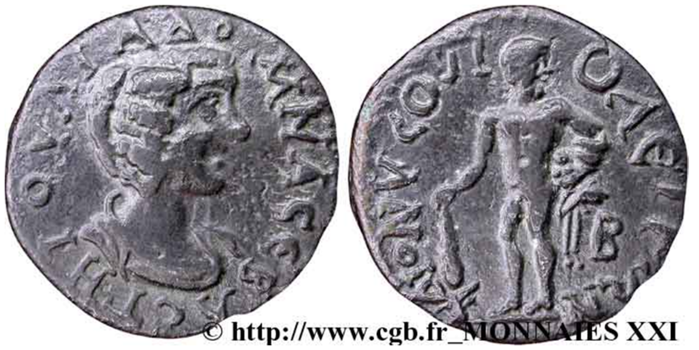
© http://www.cgb.fr_MONNAIES XXI

Обр. 3. Монета на Юлия Домна
(after CGB.fr, Monnaies 21, Lot 2766, 18.06.2004).

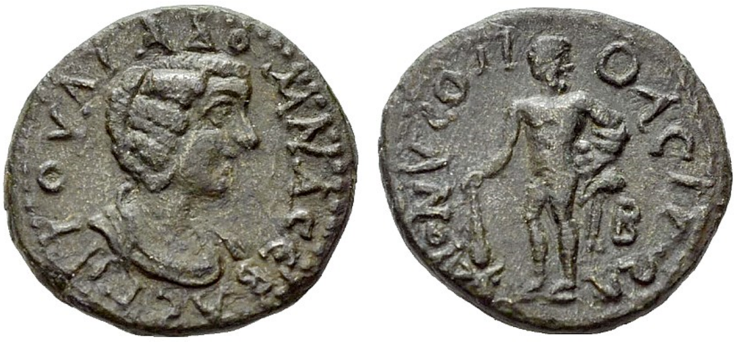

Обр. 4. Монета на Юлия Домна
(after H. D. Rauch, E-Auction 12, Lot 903, 22.03.2013).

За монетите на Дионисополис - № 13

От читатели: бронзови монети на Дионисополис

В колекциите на двама колекционери, живеещи извън България, съответно в САЩ и Германия, са попаднали общо три бронзови дионисополски монети, които ще представя в тази статия.

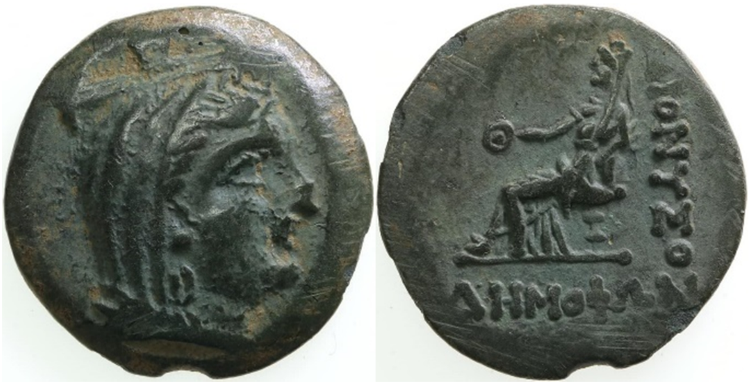

Обр. 1. Монета № 1 – снимка от собственика.

Първата монета е от колекция, която вече е коментирана в „Морски вестник” и в която се съхранява втория екземпляр с изображение на змия, описан в „За монетите на Дионисополис – № 6” (Обр. 1.). Причината да публикувам тази монета отделно след първата е, че тя е постъпила в колекцията след написването на споменатия материал. Паричният знак е закупен на 25.01.2019 г. чрез *eBay* от Илинойс, САЩ, като преди това същата тази монета е била предложена за продажба от Roma Numismatics Limited като лот № 247 в техния E-Sale 20. Тя има следното описание:

Аверс: Глава на Кибела с крепостна корона, надясно.

Реверс: Кибела, седнала на трон, наляво. С лявата си ръка се подпира, а с дясната държи фиала. Легенда: ΔΙΟΝΥΣΟ ΔΗΜΟΦΩΝ.

Тегло: 7,60 гр.

Диаметър: 23 мм.

Референция: Тачев 2016, № 73-76.

Тук на легендата освен градът-издател е посочено и името на монетния магистрат – ΔΗΜΟΦΩΝ, а времето на отсичане на тази емисия трябва да се отнесе към II в. пр. Хр.

Един елемент от аверса на този екземпляр го прави по-интересен. Вероятно монетата е износена, ударена или аверсния печат е бил гравиран по такъв начин, че носът на Кибела е получил особена форма. Преди самия връх на нейния нос има една малка вдлъбнатина, изглеждаща като ръб, която за по-добро представяне е увеличена в отделно изображение (Обр. 2.).

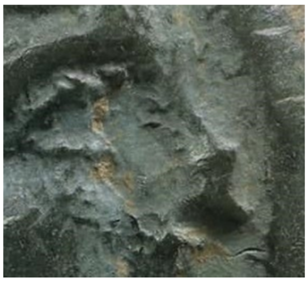

Обр. 2. Вдлъбнатият нос на Кибела.

В друга частна колекция, в Германия, се съхраняват две монети, които също са закупени посредством търгове. Едната от тях е ранна емисия, а другата е част от римското провинциално монетосечене на Дионисополис. Тяхното описание е следното:

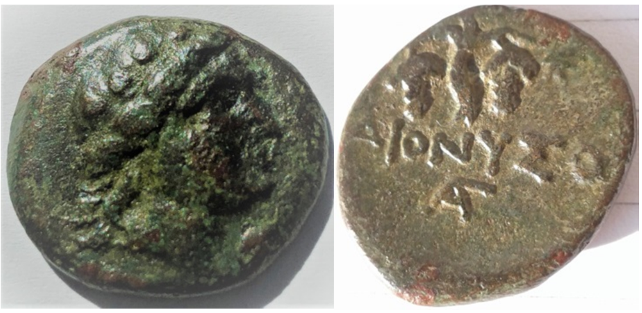

Обр. 3. Монета № 2 – снимка от собственика.

Аверс: Глава на Дионис с бръшлянов венец, надясно.

Реверс: Лоза с гроздове. Под нея легенда: ΔΙΟΝΥΣΟ и монограм Ā.

Тегло: 6,72 гр.

Диаметър: 23 мм.

Референция: Тачев 2016, 10-11, № 20.

Тази монета с този монограм е по-ранна от първата и следва да се отнесе към III в. пр. Хр.

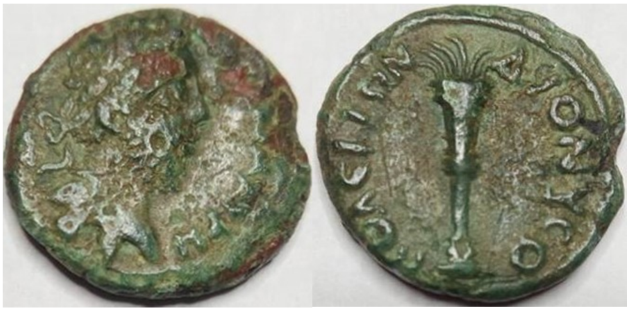

Обр. 4. Монета № 3 – снимка от собственика.

Аверс: Глава на Комод с лавров венец, надясно. Легенда: [AVT KAI] M AVPH KO[MOΔOC].

Реверс: Факла и легенда: ΔΙΟΝYCOΠOΛEITΩN.

Тегло: 2,60 гр.

Диаметър: 16 мм;

Референция: Тачев 2016, 54-55, № 159.

Този екземпляр е първият паричен знак на император Комод (177-192 г.), който се публикува в настоящата поредица и затова ще добавя кратка информация за неговата история. Той е роден с името Луций Аврелий Комод на 31 август 161 г. и е първият римски император, който е роден докато баща му е на власт. Първоначално управлявал заедно с баща си Марк Аврелий и през 179-180 г. участвал в битки заедно с него, но след смъртта на Марк Аврелий през 180 г. Комод прекратил битките и се завърнал в столицата Рим. Интересно е, че императорът до такава степен харесвал Херкулес, че желаел да го наричат така, а на обществени места носел тояга и бил наметнат с лъвска кожа. Друг интересен факт, свързан с този император, е и участието му в гладиаторските игри, като в ноемврийските игри през 192 г. (съвсем кратко преди да бъде удушен) се появил като любимият си Херкулес (Скар 2008, 119-125).

Тези три бронзови монети принадлежат към различни периоди от монетосеченето на Дионисопилис. Те представят монетната продукция на черноморското селище от III в. пр. Хр., II в. пр. Хр. и края на II в. сл. Хр.

За монетите на Дионисополис – № 14

Монети на Александър Север и Гордиан III от района на Провадия

В частна колекция се съхраняват три бронзови монети, отсечени в Дионисополис, които са открити на различни места в околностите на гр. Провадия. Чрез снимковият материал, който ми беше изпратен, имах възможността да се запозная с тях и да ги подготвя за публикуване, като трябва да отбележа, че за съжаление не ми беше предоставена информация за тяхното тегло.

Описанието на трите монети от Провадия е следното:

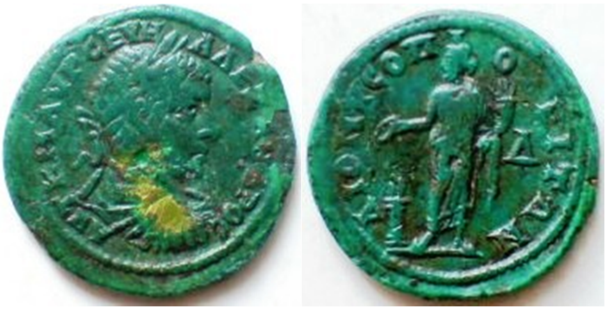

Обр. 1. Монета № 1.

№ 1 – Александър Север (222-235 г.)

Аверс: Бюст на Александър Север надясно, с лавров венец. Легенда: AVT K M AVP CEVH AΛEZANΔPOC

Реверс: Великият Бог с глава наляво, прав, насреща, в лявата си ръка държи рог на изобилието, а в дясната – патера над горящ олтар. Легенда: ΔIONYCOΠOΛEITΩN Δ.

Диаметър: 26 мм.

Референция: Тачев 2016, № 183.

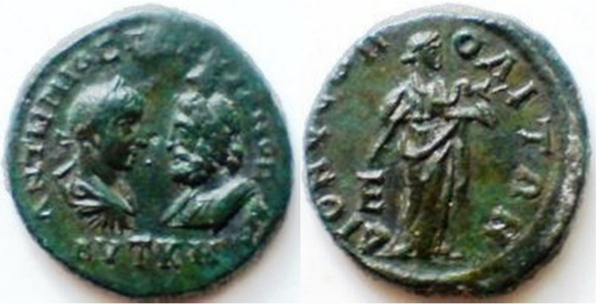

Обр. 2. Монета № 2.

№ 2 – Гордиан III (238-244 г.)

Аверс: два бюста един срещу друг. Вляво е представен императорът Гордиан III, а вдясно – Серапис. Легенда: AVT K M ANTWNIOC ΓΟΡΔΙΑΝΟC AVΓ.

Реверс: Хигия с глава надясно, права, насреща, с лявата си ръка държи патера, а с дясната – змия. Легенда: ΔIONYCOΠOΛITΩN E.

Диаметър: 26 мм.

Референция: Тачев 2016, № 209.

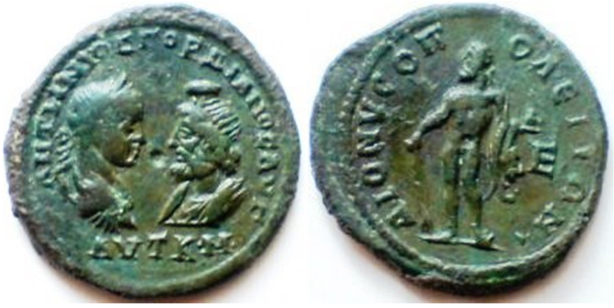

Обр. 3. Монета № 3.

№ 3 – Гордиан III (238-244 г.)

Аверс: два бюста един срещу друг. Вляво е представен императорът Гордиан III, а вдясно – бог Серапис. Легенда: AVT K M ANTWNIOC ГОРΔIANOC AVГ.

Реверс: Херкулес, насреща, прав, гол, с глава наляво. С лявата си ръка, върху която е преметната кожата на Немейския лъв, държи ябълките на Хесперидите, а д дясната – кривак. Легенда: ΔΙΟΝΥCΟΠΟΛΕΙΤΩΝ Е.

Диаметър: 28 мм.

Референция: Тачев 2016, № 211.

Както става ясно от описанието им, трите парични знака са от времето Римската империя и са част от монетната продукция на императорите Александър Север (222-235 г.) и Гордиан III (238-244 г.). Относно покупателната им стойност във времето на тяхното циркулиране може да се каже, че монетата на Александър Север е от четвърти номинал (отбелязано е с „Δ” на реверса), а двете монети на Гордиан III са от пети номинал (отбелязано е с „Е” на реверса), който многократно е коментиран в настоящата поредица. Всичко това е показано в табло № 1.

№	Номинал:	Обозначение:
1	Четвърти	
2	Пети	
3	Пети	

Табло 1. Отбелязване на номинала на трите монети.

С публикуването на тези три монети се допълва една малка частица от цялостната картина на разпространението на монетите на Дионисополис и паричната циркулация в днешните български земи.

За монетите на Дионисополис - № 15

Монети на Комод и Гордиан III

В настоящия материал ще бъдат представени 6 бронзови римски провинциални монети, които са продадени през последните месеци в *eBay* от немската аукционна къща Savoca coins.

Паричните знаци са част от монетната продукция на двама римски владетели – Комод (177-192 г.) и Гордиан III (238-244 г.). С изключение на един екземпляр (№ 2) останалите монети на Гордиан III представят на аверса освен императора и бог Серапис.

Паричните знаци са с различна покупателна стойност и са от три различни номинала, като в таблицата по-долу са представени във възходящ ред спрямо този показател (Табл. 1.):

№	Номинал
1	Три асария
2	Четири асария
3	Пет асария
4	Пет асария
5	Пет асария
6	Пет асария

Табл. 1. Номинали на монетите.

Божествата, които са изобразени на реверса на всяка от тези монети, са следните:

- Деметра (№ 1, 4);
- Великият Бог (№ 2);
- Зевс (№ 3);
- Хомоноя (№ 5);
- Хигия (№ 6).

Относно монетата на император Комод може да се отбележи, че тя е отсечена с реверсен печат, различен от четирите, които са публикувани в каталога на Я. Тачев (Тачев 2016, 50-51, № 146-149).

Степента на рядкост на паричните знаци не е постоянна, а променлива поради факта, че с времето и с публикации като тази стават известни нови екземпляри от даден монетен тип. Изключвайки монетата на Комод, според данните, които са били актуални към 2016 г. най-рядката от тези монети е № 3. Според статистическите данни тогава са били известни между 10 и 20 екземпляра, които са били отсечени с тази двойка печати (Тачев 2016, 64-65, № 194).

Екземплярите, които се публикуват в настоящото съобщение, представляват една малка частица от монетната продукция на монетарниците в българските земи през римската епоха.

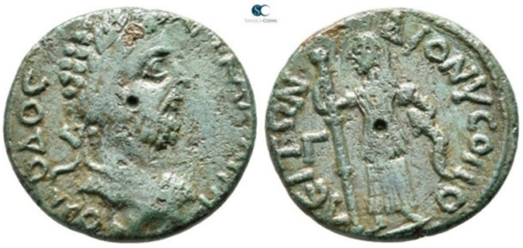

Обр. 1. Монета на Комод (after eBay, Savoca-coins, 25.01.2018).

№ 1 – Комод (177-192 г.)

Аверс: Глава на Комод с лавров венец, надясно. Легенда: AVT KAI M AVPH KOMOΔOC.

Реверс: Деметра, права, насреща, с глава наляво. В дясната си ръка държи факла, а с лявата – сноп житни класове. Легенда: ΔIONYCOΠOΛEITΩN Г.

Тегло: 4,98 гр.; Диаметър: 21 мм.

Референция: Тачев 2016, 50-51, № 146-148.

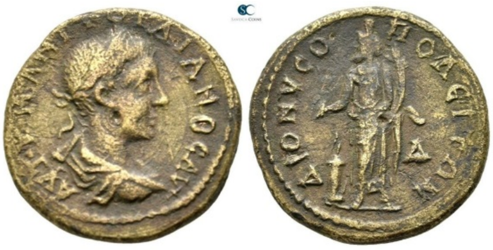

Обр. 2. Монета на Гордиан III (after eBay, Savoca-coins, 20.01.2018).

№ 2 – Гордиан III (238-244 г.)

Аверс: Глава на Гордиан III надясно, с лавров венец. Легенда: AVT K M ANT ГOPΔIANOC AVГ.

Реверс: Великият бог насреща, прав, с глава наляво. В лявата си ръка държи рог на изобилието, а в дясната – фиала над горящ олтар. Легенда: ΔIONYCOΠOΛEITΩN Δ.

Тегло: 8,89 гр.; Диаметър: 25 мм

Референция: Тачев 2016, 62-63, № 189.

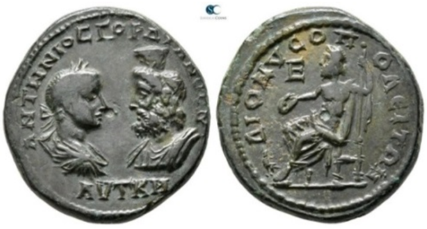

Обр. 3. Монета на Гордиан III (after eBay, Savoca-coins, 25.01.2018).

№ 3 – Гордиан III (238-244 г.)

Аверс: два бюста един срещу друг. Вляво е представен император Гордиан III, а вдясно – Серапис. Легенда: AVT K M ANTWNIOC ГOPΔIANOC AVГ.

Реверс: Зевс, седнал на трон, наляво, а пред краката му е разположен орел. В лявата си ръка държи жезъл, а дясната – фиала. Легенда: ΔIONYCOΠOΛEITΩN E.

Тегло: 12,07 гр.; Диаметър: 28 мм.

Референция: Тачев 2016, 64-65, № 194.

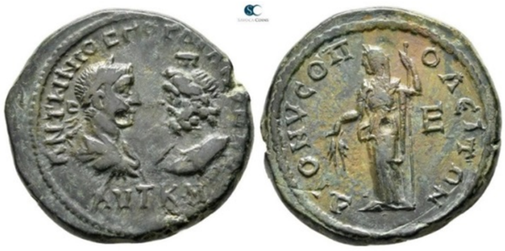

Обр. 4. Монета на Гордиан III (after eBay, Savoca-coins, 27.01.2018).

№ 4 – Гордиан III (238-244 г.)

Аверс: два бюста един срещу друг. Вляво е представен император Гордиан III, а вдясно – Серапис. Легенда: AVT K M ANTWNIOC ГОРΔIANOC AVГ.

Реверс: Деметра, права, насреща, с глава наляво. В дясната си ръка държи сноп житни класове, а в лявата – дълга факла. Легенда: ΔΙΟΝΥϹΟΠΟΛΕΙΤΩΝ Ε.

Тегло: 14,48 гр.; Диаметър: 29 мм.

Референция: Тачев 2016, 66-67, № 201.

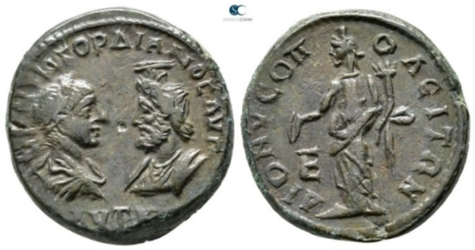

Обр. 5. Монета на Гордиан III (after eBay, Savoca-coins, 27.01.2018).

№ 5 – Гордиан III (238-244 г.)

Аверс: два бюста един срещу друг. Вляво е представен император Гордиан III, а вдясно – Серапис. Легенда: AVT K M ANTW ГОРΔIANOC AVГ.

Реверс: Хомоноя, права, насреща, с глава наляво. В дясната си ръка държи фиала, а в лявата – рог на изобилието. Легенда: ΔΙΟΝΥϹΟΠΟΛΕΙΤΩΝ Ε.

Тегло: 11,41 гр.; Диаметър: 27 мм.

Референция: Тачев 2016, 70-71, № 215-216.

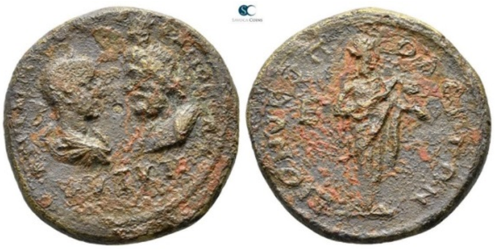

Обр. 6. Монета на Гордиан III (after eBay, Savoca-coins, 29.11.2018).

№ 6 – Гордиан III (238-244 г.)

Аверс: два бюста един срещу друг. Вляво е представен император Гордиан III, а вдясно – Серапис. Легенда: AVT K M ANTWNIOC ГОРΔIANOC AVГ.

Реверс: Хигия, права, насреща, с глава надясно. С дясната си ръка държи змия, а в лявата – фиала. Легенда: ΔΙΟΝΥϹΟΠΟΛΕΙΤΩΝ Ε.

Тегло: 13,32 гр.; Диаметър: 26 мм.

Референция: Тачев 2016, 68-69, № 208-209.

* * *

Във всички статии са представени ранни градски емисии на Дионисополис, а също и римски провинциални монети, отсичани от името на следните римски владетели:

- Александър Север (222-235 г.);
- Комод (177-192 г.);
- Юлия Домна (193-211 г.);
- Гордиан III (238-244 г.).

Някои от тези парични знаци са с ясен контекст и произхождат от следните места:

- бронзова монета от I в. пр. Хр. открита между с. Житница и с. Бързица;
- монета на Гордиан III от Балчик;
- монета на Юлия Домна от с. Бранище;
- монета на Александър Север от района на Провадия;
- две монети на Гордиан III от района на Провадия.

Всички статии, които са част от поредицата „За монетите на Дионисополис” и които са публикувани в това издание, допълват цялостната картина за монетната продукция на Дионисополис и нейната циркулация.

Използвана литература:

Батаклиев 1989: Г. Батаклиев. Антична митология. София, 1989.

Жеков 2003: Г. Жеков. Монетосеченето на градовете в Долна Мизия I-III в. Дионисопол. Благоевград, 2003.

Кун 1985: Н. Кун. Старогръцки легенди и митове. София, 1985.

Мушмов 1912: Н. Мушмов. Античните монети на Балканския полуостров и монетите на българските царе. София, 1912.

Скар 2008: К. Скар. Хроника на римските императори. София, 2008.

Тачев 2014а: Я. Тачев. Възникване на монетосеченето на Дионисополис. – Журнал за исторически и археологически изследвания, 2014, 1-2, 109-129.

Тачев 2014б: Я. Тачев. Нов тип бронзова автономна монета на Дионисополис. – Журнал за исторически и археологически изследвания, 2014, 1-2, 130-134.

Тачев 2016: Я. Тачев. Монетосеченето на Дионисополис IV век пр. Хр. – III век сл. Хр. Каталог. София, 2016.

Тачева-Хитова 1982: М. Тачева-Хитова. История на източните култове в Долна Мизия и Тракия (V в. пр. н. е. – IV в. от н. е.). София, 1982.

Draganov 2000: D. Draganov. The bronze coinage of Dionysopolis. Typology. – In: XII Internationaler Numismatischer Kongress, Berlin 1997, I. Berlin, 2000, 275-279.

Gilhus 2006: I. Gilhus. Animals, Gods and humans. Changing attitudes to animals in Greek, Roman and early Christian ideas. London – New York, 2006.

Pick 1898: B. Pick. Die antiken Münzen Nord-Griechenlands. Band 1. Dacien und Moesien. Berlin, 1898.

SNG XI: Sylloge Nummorum Graecorum, XI, The William Stancomb Collection of coins of the Black sea region. London, 2000.

Varbanov 2005: I. Varbanov. Greek Imperial Coins, 1. Bourgas, 2005.

Калоян Димов
●
ЗА МОНЕТИТЕ НА ДИОНИСОПОЛИС
●
Българска
Първо издание
●
Езиково-стилов редактор и коректор: Ева Димитрова
●
AMIKUM
Хасково, 2019 г.

ISBN 978-619-90976-5-6

Списание „Реверс” – списание за нумизматика

Заповядайте във *Facebook* страницата на списание „Реверс”
https://www.facebook.com/Spisanierevers/,
а също и в блога на изданието
http://spisanie-revers.blogspot.bg/.

ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ
ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ISBN 978-619-90976-5-6